TÓTH CSABA

„EGÉSZEN SZÉP VAGY, Ó, MÁRIA…”

SZŰZ MÁRIA-ÁBRÁZOLÁSOK A XX. SZÁZADI ÉS KORTÁRS VASI KÉPZŐMŰVÉSZETBEN[1]

Prokopp Máriának ajánlom

„Nagyboldogasszony” címmel nyílt meg egy kiállítás kortárs magyar alkotók Szűz Mária-ábrázolásaiból 2017 júliusában a szombathelyi Püspöki Palotában. A többségében neves művészeket felsorakoztató kiállításon egyetlen vasi alkotó sem szerepelt, mintha e vidéken ilyen művek nem születtek volna. Ezt orvosolandó készült ez az összeállítás, a XX. századi és kortárs vasi képzőművészek Szűz Mária-ábrázolásairól. Teljességre azonban mégsem törekedtünk, mivel a helyi egyházművészeti (Heckenast János, Lewisch Róbert, Lorencz Antal, Szendrei Lajos, Hrdlicska József) és kőfaragó (Harkányi Ede, Hudetz József, Kondor József, Merkly Ferenc) műhelyek nagyszámú Szűz Mária-ábrázolásaival most nem foglalkozunk, azok ugyanis egy önálló tanulmányt érdemelnek. Tematikánkból ezúttal kihagytuk a korábban már megírt Jézus születése és Háromkirályok témákat.[2] Az eddigi tanulmányainkhoz hasonlóan ezúttal is időrendben fogunk haladni.

Rumi Rajki István (1881–1941) első szárnypróbálkozásának tekinthető ez a 23 évesen készített kis gipszszobra a Lourdes-i Szűzanyáról. Horváth Péter, a Rumi Rajki Műpártoló Kör alapító tagja figyelt fel rá, amikor a szobrász oeuvre-katalógusát készítette. Ekkor már a szombathelyi Szent Márton utcában önálló műhellyel rendelkezett az ifjú művész.[3] Itt fedezte fel tehetségét dr. kismartoni Giay Frigyes (1864–?) ügyvéd, aki maga is foglalkozott képzőművészettel, irodalommal.[4] Két év múlva el tudta érni, hogy ösztöndíjjal, Münchenben képezhesse tovább magát a fiatal szobrász. A szobron a Szűzanya az égnek emeli a fejét, az Angyali Üdvözlet jelenetre utalva ezzel. A barnára pácolt kis gipszszobor nagyon érzékeny drapériavezetésről árulkodik.[5]

1 A szerző „Karácsony a XX. századi vasi képzőművészetben” című tanulmánya (*Vasi Szemle*, 2018/6.) közölte a Steffek Albin által kifestett nicki templom teljes feliratát: „Egészen szép vagy, Ó, Mária, Te dísze és öröme; Tisztessége és Dicsősége a Mi népünknek.”

2 Lásd *Vasi Szemle* 2018/6.

3 SALAMON Nándor: Rumi Rajki István. Szombathely, 2009. 9. old.

4 Megjelent szépirodalmi művei: Szerelempróba (1886), Költemények (1889), Ajánlott levél, Selyemben az ördög, Kerüld a pert (1935), Fegyverünk a szeretet, Őszi levélhullás (1942). A II. világháború után lakását kisajátították, és őt egy pincébe költöztették.

5 Simon János festőművész fotója

A szombathelyi születésű Tóth István (1861–1934) Szmrecsányi Pál nagyváradi püspök megrendelésére készítette el Pieta-szobrát. Eredetileg a váradolaszi Barátok temploma elé állították fel, mostani helyére, a templomkertbe 1961-ben helyezték át. Tóth István műve a klasszikus (reneszánsz, barokk és klasszicista) pieták méltó utóda.[6]

Gróf Erdődy Gyuláné, Széchényi Emília (1866–1928) életéről és munkásságáról máig a legértékesebb írást a kiváló tollú Fábián Gyula (1884–1955) festőművésznek köszönhetjük.[7] Széchényi Emíliát Grazban a Sacre Coeur apácák nevelték, 17 évesen innét ment férjhez Erdődy Gyulához. A vasvörösvári Erdődy-kastélyban éltek, de Bécsben is tartottak fönn lakást, illetve Széchényi Emíliának itt már műterme is volt, ahol a bécsi akadémia professzorai is megfordultak. Vörösváron is volt műterme, ahol Lotz Károly is dolgozott, később kisebb művésztelep is létesült itt. Széchényi Emília részt vett az 1896-os Ezredévi kiállításon, 1907-ben pedig nagyobb gyűjteményes kiállítása volt Szombathelyen, a vármegyeházán. (Ötven művét vásárolták meg összesen 14 ezer koronáért, a vételárat felajánlotta közcélokra.) Két alkalommal is megfestette Szent István koronafelajánlását a Szűzanyának, 1908-ban a Tanakajdi Nagyboldogasszony-templom oltárképeiként,[8] 1910-ben pedig a győri új szeminárium oltárképeként. Mindkettőt testvére, Széchényi Miklós (1868–1923) győri püspök szentelte föl, akinek püspöki beiktatásáról Széchényi Emília fényképet is készített. 1915-ben a nagyváradi püspöki palotában volt még nagyobb gyűjteményes kiállítása (testvére ekkor már nagyváradi püspök). Közönség előtt életében utoljára a bécsi Künstlerhausban voltak láthatók a művei.

Tóth István már pályája csúcsán, ötvenegy évesen mintázta illetve faragta ki ezt a két Madonna-szobrát, a kis változat a nagyméretű faszobor terve. Tulajdonképpen egy angyali üdvözlet jelenetből csak Máriát látjuk, aki szemérmesen lehajtja fejét. Karjait melle fölött egymásba fűzi, ezzel a kéztartással Fra Angelico több *angyali üdvözlet*es festményén is találkozunk.[9]

Rumi Rajki István: Lourdes-i Mária, 1904; Tóth István: Pieta, Nagyvárad, 1906; Erdődy Gyuláné Széchényi Emília: Szűz Mária. A tanakajdi Nagyboldogasszony-templom oltárképe (részlet), 1908; Tóth István: Madonna, Veszprémi Hittudományi Főiskola kápolnája, 1912; Tóth István: Madonna, 1912

A kőszegi születésű Schönbauer Henrik (1894–1973) életútja is kellően változatos. A határ menti kisváros bencés gimnáziuma után Adolf Hildebrandnál tanult Münchenben,

6 A kép elérhetősége: https://www.kozterkep.hu//12020/Pieta_Nagyvarad_1961.html
7 FÁBIÁN Gyula: Gróf Erdődy Gyuláné, sz. gróf Széchényi Emília (1866–1928) In: Vasvármegye és a Szombathely Város Kultúregyesülete és a Vasvármegyei Múzeum III. évkönyve (Krisztin Ernő szerk.). Szombathely, 1929. 43–53. old.
8 A szerző fotója
9 A színes kép elérhetősége: https://www.kozterkep.hu//31356/Madonna_Veszprém_1994.html/photos/279072 A fekete-fehér kép Ács Pál „A küzdelem szobrásza” című, a művészről szóló könyvében (Belső Tárlat sorozat) található. Kráter Kiadó, Pomáz, 2007. 59. old.

majd Stróbl Alajos mesteriskolájába járt Budapesten, végül Beck. Ö Fülöp osztályában fejezte be tanulmányait a kommün alatt. A húszas évek elején emigrált előbb Németországba, majd Amerikába. (Később több művét szülővárosának ajándékozta.) Plasztikai ideáljai Bourdelle-hez álltak közel, majd pedig Meštrovićhoz. A szombathelyi hősi emlékműve fiatalkori műve, még sokkal inkább kapcsolódik a XIX. század végi szobrászati mintákhoz.[10]

A szintén szombathelyi születésű Baumann Tivadar (1889–?) 1905 és 26 között járt a Képzőművészeti Főiskolára, megfordult a nagybányai művésztelepen is, mindkét helyen Ferenczy Károly-tanítvány volt. Ferenczy halála után Réti István lett a mestere a főiskolán. 1927-ből még ismerünk egy művet tőle, de pályaképe ettől az időtől ismeretlen. Több vallásos tárgyú művéről tudunk, az itt közölt érzékeny barnakrétarajza valószínűleg fiatalkori műve. Nagyon szépen használja a fehér krétát a kiemelésekhez.[11]

Fábiánné Biczó Ilona (1886–1970) 1906 és 11 között járt a Képzőművészeti Főiskola rajztanár szakára. A főiskola végén házasságot kötött a nálánál két évvel idősebb Fábián Gyulával, akivel előbb Sárvárra, majd 1915-től Szombathelyre költöztek, halálukig itt éltek. A II. világháború után, főleg az ötvenes évektől teljesen visszavonultak a helyi művészeti életből. Még főiskolásként mindketten rajzoltak Malonyay Dezső híres, ötkötetes „A magyar nép művészete” művébe. Biczó Ilona Madonna-rézkarcát is egy népművészeti hímzésmintákból stilizált virágfüzér veszi körül. Mária gyengéd szeretettel öleli át alvó kisfiát, amit anyaként a művész többször maga is átélt. Az alkotás a Vasvári Békeház Képzőművészeti Gyűjteményében található.[12]

A kecskeméti születésű Hende Vince (1892–1957) „Szombathelyen nevelkedett s rokoni kötelékkel idekapcsolódott s hazájának Szombathely városát tartó festőművész” 1926-ban a Nemzeti Szalon egyházművészeti kiállításának festészeti díját nyerte el egy Madonna-képével.[13] 1917–21 között az budapesti Iparművészeti Iskola ékítményrajz-tanára volt, rajzkultúrája e múltjából is ered. Az itt közölt két dekoratív linómetszete a drapéria vonalvezetésének ritmusára épül, az „Anyaság” egészen reneszánsz hatású, a firenzei Robbia szobrászcsalád mázas kerámia-domborműveinek formavilágát idézi meg.[14]

Scönbauer Henrik: Szombathelyi tűzoltó emlékmű, 1920; Baumann Tivadar: Madonna a kis Jézussal; Biczó Ilona: Madonna, 1921; Hende Vince: Anyaság, 1924

10 A kép a művész 1995-ös kőszegi emlékkiállításának (Városi Múzeum) a katalógusában szerepel.
11 a kép elérhetősége: https://www.darabanth.com/hu/gyorsarveres/255/kategoriak~Festmeny-mutargy-papirregiseg-egyeb/Festmenyek-es-grafikak~600049/?page=3 Letöltve: 2018. 08. 12.
12 A szerző fotója
13 UJVÁRY Ede: A képzőművészet művelői. Megjelent FEHÉR Károly (szerk.): Szombathely 1777–1927. Szombathely, 157. old. – A Nemzeti Szalon kiállításán még két Vas megyei művész szerepelt, Radnainé Bauer Erzsébet (1897–1976) és Vass Viktor (1873–1955).
14 A kép elérhetősége: http://blog.xfree.hu/myblog.tvn?SID=&pid=81095&n=pircsi09 – letöltve 2018. 08. 12.

Rumi Rajki István eddig ismeretlen rajzára szintén Horváth Péter figyelt fel. A szobrásznak néhány akadémiai és néhány mesteriskolás rajzát ismerjük, valamint egy-két szoborkompozíciójának pár vonallal odavetett vázlatrajzát. Ezekhez képest ez egy kidolgozott és érzékeny rajz. Egyértelműen látszik, hogy itt is a drapériavezetés érdekelte. Hende Vince grafikáihoz hasonlóan ez is reneszánsz ihletésű mű, leginkább Mantegna „Madonna gyermekével" festményére (1475 körül) és a Szépművészeti Múzeumban őrzött Michelozzo Michelozzi di Bartolommeo „Madonna a gyermek Jézussal" terrakotta domborművére emlékeztet, valamint Donatello Berlinben őrzött Madonnáira és az ugyancsak itt található Rossellino-Madonnára (1475). (Donatellónál mindig áll a kis Jézus Mária ölében, míg Rosellinónál Rajki Istváné hasonlóan ül.[15])

Rumi Rajki Istvánnak ezt a domborművázlatát (annak fotóját) szintén Horváth Péter kutatta fel. 1925-re datálja keletkezését, de mivel a Wallner-Sztanó síremlékhez (1921) hasonló térdelő angyalok veszik körül kétoldalt a magyar viseletbe öltözött halott katonát és az ő testét tartó Szűzanyát, lehet, hogy a hősi emlékműterv korábbi. Tulajdonképpen egy Piéta jelenet parafrázisával van dolgunk, Mária nem csak viseletében hordoz nemzeti karaktert, hanem hajfonatában is.

Rumi Rajki István mindkét következő műve a szenpéterfai hősi emlékműhöz kötődik. (Lehet, hogy az előbb tárgyalt is ehhez készült, mivel Mária hajfonata és a népviselete is megegyezik.) A gipszvázlat és a megvalósult működő szobor között több eltérést találunk. Horváth Péter ezek közt kiemeli az abakusz-posztamens különbözőségét.[16] Ennél azonban sokkal fontosabb a drapériavetés átalakítása és Szűz Mária gótikus „S" alakjára való utalás. (A kész művön a jobboldalt hullámzó drapéria is ebből következik.) Mivel Rumi Rajki egy magas oszlopra tette Máriát a szentpéterfai köztéri alkotáson, a fejtartás is megváltozott, aki immár lenéz ránk.[17]

Hende Vince: Anya és gyermeke; Rumi Rajki István: Madonna, 1920-as évek; Rumi Rajki István: Hősi emlékműterv, 1925; Rumi Rajki István: Madonna a szentpéterfai hősi emlékműhöz,1925–26; Rumi Rajki István: Hősi emlékmű, Szentpéterfa, 1926

Steffek Albin (1893–1967) talán a legtöbb Szűzanya-ábrázolást készítette el az itt szereplő művészek közül, több jelenetben örökítve meg őt. Legkedvesebb témája talán Szent

15 A rajz Mészáros Ferencnek, a Rumi Rajki Műpártoló Kör tagjának tulajdonában.
16 HORVÁTH Péter: Rumi Rajki István oeuvre-katalógus (kézirat), Szombathely – a fotó is itt szerepel.
17 A kis gipsz terv fotója Horváth Péter oeuvre-katalógusából, a kész mű fotóját Salamon Nándor Rumi Rajki István című könyve közli (45. old.).

István koronafelajánlása a Szűzanyának, amit többek közt a jászberényi Ferences templomban (1929), Jánosházán (1931), Bérbaltaváron (1937), Táplánszentkereszten (1942) és Ostffyasszonyfán (1958) is megfestett. Steffek Albin Szűz Máriát ábrázoló műveiről egy önálló albumot lehetne kiadni. A templomfestő élete és művészete példázza leginkább a Vas megyei művészek hányatottságát, mellőzöttségét, a „senki sem lehet próféta a saját hazájában” jézusi próféciát.[18] Az orosz frontot és hadifogságot leszámítva egész életét Szombathelyen élte le; mivel nagyon tevékeny ember volt, inkább úgy kellene fogalmaznunk, hogy dolgozta le. Szülővárosában három murális munkájából kettőt (Ferences-templom – 1943, Domonkos-templom – 1944) megsemmisítettek.[19] A Domonkos-templom legutóbbi felújításakor feltárhatták volna a korábbi festékrétegek alatt a keze munkáját, de ez senkinek sem volt fontos. Helyi közgyűjteményekben összesen négy műve található meg. A Szombathelyi Egyházmegyei Gyűjtemény őrzi a székesegyház bombázások utáni újrafestésének akvarellvázlatát,[20] valamint a Vasvári Békeház Képzőművészeti Gyűjteményében van két kis tájképakvarellje és egy Szent Rität ábrázoló akvarellvázlata. Ha ma valaki szeretne látni valamit attól a művésztől, aki közel félszáz templomot festett ki a Kárpát-medencében, abban a városban, ahol hét évtizeden át élt és dolgozott, szinte semmit nem láthat tőle.[21] A még fellelhető műveiért körbe kell zarándokolnia az országot.

Legjelentősebb templomi munkái a két háború között készültek, ezek közül monumentalitásában kiemelkedik a jászberényi ferences templom. A rózsaszín gipszstukkót imitáló festett ornamentika barokk előképeket követ, a képtükrök táblaképeket meghazudtoló figurális betétei önálló kompozíciók. A diadalíven a koronafelajánlási jelenet (középen a

18 C. HARRACH Erzsébet és KISS Gyula *Vasi műemlékek* kötete Steffek Albin harminchét Vas megyei templomi munkájából kilencet (Acsád, 1947; Andrásfa, Balogunyom,1936; Győrvár, 1958; Hegyhátszentpéter, 1956; Kenéz, Ostffyasszonyfa, 1958; Szombathely Ferences templom, Vasszilvágy; 1943) említ meg. – C. HARRACH Erzsébet–KISS Gyula: Vasi Műemlékek, 1984. Szombathely (37, 42, 44, 118, 124, 161, 290, 432, 487. old.) – TAKÁCS Miklós: Szombathely Bibliográfiája (1997. Szombathely) meg sem említi Steffek Albin nevét.

19 Műemlékvédelmi szempontok miatt: „Steffek Albin festette ki, a fiókokba jeleneteket komponált és azokat dagályos neobarokk ornamentikával keretezte” – fogalmaz a Ferences-templomban lemeszelt munkájáról C. HARRACH Erzsébet – KISS Gyula *Vasi műemlékek* kötete (432. old.).

20 Ha valaki, ő képes lett volna kifesteni az újjáépített székesegyházat. Ma már nem tudni, hogy ez végül is miért nem történt meg. Pécsi Unger Károly (1910–2003) szombathelyi festőművész idézett fel egy történetet Steffek Albinról a helyi napilapban Bodorkós András interjújában: „A háború végén Lődör Jenő, Szombathely polgármester helyettese, maga is festő, behívatta a festőművészeket a városházára, s kiadta az ukászt. Természetesen az orosz városparancsnok utasítását. A Fő tér lebombázott, omladozó házainak homlokzatát – ezeket deszkapalánkkal fedték el – díszítsük ki festményekkel… Steffek Albin Sztálin portréját kapta feladatul. A szerencsétlen temperával dolgozott, amit az eső egy reggelre lemosott. Így Sztálin arca megnyúlt, ragyás lett, mint a rajzfilmek groteszkjei. A püspökvárat nevezték ki műteremnek. Ott dolgoztunk. Egy reggel látjuk ám, szalad ki az Albin, orosz katonatiszt meg utána, pisztollyal hadakozva kergeti a városháza felé. Szegény Albin, alig bírta elmagyarázni, mi is történt.” – BODORKÓS András: A festő és a század. *Vas Népe*, Szombathely, 1994. 08. 02. – Steffek Albin, mint utaltunk rá előző tanulmányunkban (*Vasi Szemle* – 2018/6.), az orosz hadifogságának következtében baloldali, vagy inkább szociális érzelmű emberré vált. A II. világháború után belépett a kommunista pártba, majd megtapasztalva a diktatúra szörnyűségeit, a legkeményebb időkben elégette a pártkönyvét, és visszatért a templomfestészethez. (Érdemes lenne párhuzamot vonni Derkovits és Steffek között, abból a szempontból, hogy baloldali gondolkodásúként ki, mire vitte, illetve az utókor miként becsülte meg munkásságukat. Nagyjából egyidősek is voltak, csak Derkovits fiatalon elkerült Szombathelyről, míg Steffek egész életét itt élte le. Persze Derkovitscsal sem foglalkozott a szülőváros a művész életében, akinek nimbusza, illetve baloldali ethosza ugyancsak megcsappant fiatalkori obszcén, pornográf rajzai miatt.) Steffek Albinnal szemben a kommunisták és az egyház is bizalmatlanná vált – „két szék közt a pad alá esett”. Talán ennek tulajdonítható totális negligálása.

21 1913-ban kapta meg a katonai behívót, és 1922-ben tért haza a hadifogságból. Ebben az évben már a muraszombati templomot (ami ma püspöki katedrális) festették ki édesapjával, Steffek Miklóssal (1859–1934).

Szűzanyával) kapott helyet. Máriát szinte szobrászian plasztikusan festette meg a művész, rózsaszín és világoskék színekkel. (Hat évvel később majd Lipárton fogalmazza meg hasonlóan alakját.[22]) Ettől a jelenettől jobbra, a boltív oldalfalakat érintő részén az angyali üdvözlet egy korai változata látható.

Egyházművészeti szempontból a két háború közötti időszak egyik legnagyobb vállalkozása volt a szegedi dóm és a körülötte lévő templomtér felépítése, kialakítása, melyet gróf Klebelsberg Kuno kultuszminiszter álmodott meg. Az akkor még fiatal római iskolás nemzedék nem állt készen ennek a grandiózus tervnek a megvalósítására, ezért kapta az akkor hetvenéves Tóth István ennek a munkának az egyik legnagyobb megbízását, a Fogadalmi templom homlokzati bejárata fölötti „Magyarok védasszonya" szobor kivitelezését. Tóth István Rumi Rajki Istvánhoz hasonlóan és a kor szokásaihoz híven a magyar Szent Koronát helyezi Máriára. Erőteljes, felnőtt asszonyként ábrázolja a Szűzanyát, aki ezúttal is kontraposztban áll, de ezt alig lehet észrevenni a rusztikus drapériavetés miatt. (Nyilván már nem ő faragta ki a szobrot, ezért kicsit merev is az arca, holott tudjuk, Tóth István nagyszerű jellemábrázoló volt.[23])

Steffek Albin: Patróna Hungariae, Jászberény, Ferences templom, 1928–30; Tóth István: Magyarok védasszonya, Szeged, Fogadalmi templom homlokzata, 1930;

Steffek Albinnak a harmincas évek elején legegységesebb Vas megyei munkája a jánosházai Keresztelő Szent János-templom. Szintén barokk előképeket követve a mennyezetre Szűz Mária megkoronázását festi.[24]

Steffek Albin minden technikában (akvarell, olaj, secco) otthonosan mozgott. Egy fiatalkori olajfestményén Benczúr Gyulának a Bazilikában lévő oltárképéről készített egy kompozíciót – sajátosan átalakítva. Mária arca már a későbbi női arcainak ideáltípusa, de ez a kis Jézus portréjára is elmondható. Kékes, lilás, rózsaszínes a színhang.[25]

A festő Jászberény után ismét egy nagyszabású megbízást kap, 1934-ben festi ki a mátraverebélyi kegytemplomot (ma bazilika). Itt három Szűz Mária témájú festménye is látható. A szentély mennyezetén, a kegykép fölött, a néma pásztorfiúnak megjelenő Szűzanyát ábrázolta. (Egészen más módon, egy évre rá a lipárti templomban Szent Paszkálként fest hasonló jelenetet.) Mátraverebélyen azonban a barokk mennyezetképeket idéző Mária mennybevitelét (Assumptio) ábrázoló seccója a fő műve.[26] (Ezt a jelenetet is kicsit leszűkítve, két év múlva Dozmaton, majd később Kőszegdoroszlón is megismétli.) A források szerint a mátraverebélyi templom üvegablakait is ő tervezte.

22 Az archív fotó Steffek Albin hagyatékában
23 A kép elérhetősége: https://www.kozterkep.hu/~/21857/Magyarok_Vedasszonya_Szeged_1930.html – Letöltve: 2018. 08. 12.
24 A képe elérhetősége: http://mandiner.hu/cikk/20180620_ne_hagyjatok_a_templomot_egy_restauralas_kulisszatitkai_janoshazarol – Letöltve: 2018. 08. 12.
25 Varga Bernadett fotója
26 A képek forrása: Mátraverebély: http://www.bucsujaras.hu/matraverebely/palko7.jpg – letöltve 2018. 08. 12.; Lipárt: a szerző fotói; Dozmat: http://www.templomaink.hu/index.php?muv=telepules&telep=Dozmat – letöltve 2018.08.12.

A híres néprajzkutató, a boldoggáavatási eljárás alatt álló Bálint Sándor (1904–1980), a mátraverebélyi kegytemplomban nem lelkesedett Steffek Albin munkáiért. „Jól esik nemes vonalaiban és díszleteiben: a helyekben és erdőkben gyönyörködnünk. E misztikus hangulatért még az új freskók mézes-mázas ürességét is elnézzük.”[27] Itt azonban csak részben kell igazat adnunk Bálint Sándornak. A magyar falusi templomok legnagyobb átalakítását a barokk végezte, szinte máig ezt az arcukat, külsejüket őrizték meg. Steffek Albin, a falusi templomok festője, ezért élt a neobarokk stílussal,[28] hogy valahogy visszaadja e templomok külső formájának megfelelő belső miliőt. (Lásd, legtöbb helyen mit művelnek ma ezekkel a templomainkkal, úgymond az Egyház modernista paradigmaváltásának következtében. A szent hagyományt odaadásig tisztelő Bálint Sándor hogy vélekedne erről?) A két világháború közötti időszakban Steffek Albin, néha valóban kicsit érzelmesen, de szakmailag magas szinten festette ki e templomokat.[29] (A kegyképek és kegyszobrok sem elsősorban a művészi értékükkel, kvalitásukkal hatnak.) Legfontosabb érdeme azonban az, hogy a festészet számára a képírást jelentette, vagyis a képekben gondolkodó Szentírás, a szent hagyomány és a szentek legendáinak ábrázolását, a néha még az ő korában is írástudatlan falusi emberek számára. Ezért volt fontos neki az ikonográfia, a képhagyomány tovább éltetése. Tudta, hogy forma őrzi meg a tartalmat. (A II. Vatikáni Zsinat reformját már nem élte meg.) A festett architekturális ornamentika pedig az Egyház égi és földi hierarchiáját, struktúráját jelentette számára, amit az egykor Szombathelyen dolgozó Maulbertschtől, Winterhaldertől tanult el.

Steffek Albin: Szűz Mária megjelenik a pásztorfiúnak és megmutatja a forrás helyét (részlet), mátraverebélyi kegytemplom, 1934; Steffek Albin: Szűz Mária mennybevétele (mennyezetkép), mátraverebélyi kegytemplom, 1934

A Nagy háború poklából visszatérő katonák érzelmileg nehezen illeszkedtek vissza korábbi polgári életük világába. Ez Steffek Albin esetében 1924-ben tragédiához vezetett, egy disznóólésen szerelemféltésből megölte menyasszonyjelöltjét, amiért előbb a szombathelyi börtönbe, majd Sopronkőhidára került. Jó magaviseletének köszönhetően idő előtt szabadult, és a templomfestésbe menekült.[30] Évente egy, de volt úgy, hogy két templomot is kifestett, ezért lenyűgöző a teljesítménye.

Mátraverebély után a lipárti Keresztelő Szent János-templomban dolgozott, amit 2009-ben restauráltak. A szentély mennyezetére itt is Szűz Máriát festette meg, ezúttal Patrona Hungariae-ként. A római Pantheon kör alakú opaionjához hasonló nyílást festett a mennyezetre, amely nyíláson át egyrészt kilátunk az égre, másrész Mária onnan néz le ránk. A felhőkön trónoló Szűzanya alakja hihetetlen nyugodtságot áraszt. Ezt a hatást csak fokozza a gyermek Jézus áldást osztó kéztartása. (A művész az ekkor hatéves kislányának portréját festette meg benne.) Lipárton még két jelenetben örökítette meg Szűz Máriát, az egyikben

27 BÁLINT Sándor: Boldogasszony vendégségében. Veritas Könyvkiadó, Budapest, 1944. 12. old.
28 Ez a neobarokk sokszor art decoval keveredett nála, elsősorban az ornamentikaképzésben.
29 A mesterséget, a szakmát, az összes technikai fogást és az ízlésvilágot is édesapjától tanulta, családon belüli tanulmányainak tehát előnye és hátránya is volt. A festészetet szakmának, iparnak gondolta, így amikor egy templomban egyedül vagy családtagjaival dolgozott, belülről bezárta, hogy az ősei által áthagyományozódott szakmai fogásokat ne lássák illetéktelenek vagy riválisok. (Pl. a vázlatok felnagyításához nem négyzethálót használt, hanem ahogy már lehetett, epidiaszkópot. – Tanítványa, Gombkötő Géza szóbeli közlése.)
30 Szabadulása után, vezeklésként a jászberényi ferences templom az első templom, ahol dolgozik.

szintén még a szentély falán, Szent Imre szüzességi fogadalma kapcsán, a másikban a hajó mennyezetén Szent család formájában. A Szent Imre-jelenésben alkalmazkodott a korszak magyar ábrázolásaihoz (Éder Gyula, Merész Gyula, Vastagh György), melyek a Szent Imre-emlékév (1930) kapcsán keletkeztek, a Szent családot pedig egy pannóniai tájba helyezte, az utóbbit ezért érezzük nagyon közelinek hozzánk.[31] Mindhárom lipárti ábrázoláson a kis Jézus alsótestét fehér köntös fedi, és az áldást osztó kézmozdulat is azonos. (Mindezt már Jászberényben is így ábrázolta.) Színvilágában a lipárti templom inkább a mátraverebélyi kegytemplommal rokon, ez az ottani Assumptio jelenet és a lipárti Patrona Hungariae képek felhőmotívumainak színmegoldásaiban is kimutatható. (Sajnálatos, hogy az 1950–51-es „Mária-tisztelet emlékei a Szombathelyi Egyházmegyében" kérdőívre az akkori vasszécsenyi plébános egyik Steffek-seccót sem említi meg.[32])

Steffek Albin a következő évben a dozmai templomot festi ki. Jászberényhez, Lipárthoz és Mátraverebélyhez hasonlóan itt is a gipszstukkókat imitáló festett architektúra és a bennük lévő képtükrök is az ő munkái.[33] Dozmaton, Mátraverebély után ismét a szentély boltozatán kap helyet Szűz Mária mennybevétele, míg az Angyali üdvözlet a hajóban. Az utóbbit 1929-ben már a jászberényi ferences templomban is megfestette, 1954-ben pedig majd Nicken ismétli meg.[34] Mindkét dozmati Mária-ábrázolása barokk előképeket követ, de saját elképzeléseinek megfelelően átalakította őket. (Ezek sincsenek megemlítve az 1950–51-es „Mária-tisztelet emlékei a Szombathelyi Egyházmegyében" kérdőívben.[35]) A templomot 2014-ben igényesen restaurálták, így szinte eredeti formájukban láthatók Steffek Albin seccói.[36]

Steffek Albin: Szent család (részlet), a Lipárti Keresztelő Szent János-templom szentélyének mennyezetképe, 1935; Steffek Albin: Angyali üdvözlet a Dozmati Szent György-templom mennyezetén, 1936

31 Lipárton a szentélyben a Szűzanyán kívül csak magyar szenteket (Szent István, Szent László, Szent Erzsébet és Szent Imre) ábrázolt. A lipárti képek szerző fotói.

32 „Mennyekbe fölvett Királyné…" – A Mária tisztelet emlékei a Szombathelyi Egyházmegyében az 1950-51-es felmérés alapján – 2015, Martinus Kiadó, Sz.hely (238. p.) – Steffek Albin, amikor Lipárton dolgozott, a szomszédos vasszécsenyi Nagyboldogasszony-templom számára is festett egy Szűz Mária zászlóképet a Mária Kongregációnak. Ez sincs megemlítve az 1950–51-es összeírásban.

33 A szombathelyi Gombkötő Gézánál fennmaradt az ornamentikáról szóló könyve, amiből dolgozott. A díszítőfestészettel is foglakozó Gerber Pál Munkácsy-díjas festőművész tanulmányozta Steffek Albin ornamentális és díszítőfestészetét.

34 A secco fényképét Horváth Sándornak a dozmati templomról szóló írása is közölte. – HORVÁTH Sándor: Dozmat dísze (lehet) – *Vas Népe*, 1993. 08. 21. 5. old.

35 „Mennyekbe fölvett Királyné…" (62–63. old.) E két eset is kézzelfogható bizonyítéka annak, hogy Steffek Albint már életében elfelejtették a szülőföldjén. A lipárti templom esetében az a plébános feledkezett meg róla, aki annak idején a megbízást adta neki. Itt fenn is maradt Steffek Albin ikonográfiai programja, amit előzetesen levélben írt meg a plébánosnak.

36 Az *Angyali üdvözlet* fotóját Gyarmati András készítette, a *Mennybevétel* elérhetősége: https://www.nyugat.hu/tartalom/cikk/szent_gyorgy_templom_dozmat – Letöltve: 2018. 08. 12.

Radnóti Kovács Árpád (1902–1977) Glatz Oszkár tanársegédje volt a Képzőművészeti Főiskolán, mielőtt ifjú feleségével, Fábián Máriával (1912–1977) Szombathelyre költöztek volna. Festészeti látásmódja ebben az időben a Római iskola szemléletéhez igazodott. Az első ilyen szellemben készített murális munkája az 1943-ban felszentelt szőlősi Jézus Szíve-templom főoltárképe volt, ami egy év múlva sajnos bombatámadás áldozata lett. Az itt közölt Madonna-képe közelebb áll Kontuly Bélához és Molnár C. Pálhoz, mint az előbb említett főoltárképe, amin érezhető volt Aba-Novák Vilmos hatása. A Madonnának nagyon finom, szinte már kecses a kéztartása, ahogy a fehér kendőjét (a szüzesség jelképe) érinti. A művész alufóliát használ a glóriában, ami szokatlan és merész technikai újításnak számított abban az időben.[37]

Rumi Rajki Istvánnak Steffek Albinnal ha nem is azonos, de hasonló sors jutott: első feleségét egyik legközelebbi barátja, kollégája és művésztársa, Schönbauer Henrik vette el tőle,[38] ami a művészt nagyon megviselte. Nála is elmondható, hogy a művészetébe menekült. Rumi Rajki István a harmincas évek közepére kiforrott, érett művésszé vált. A fővárosba való visszaköltözése után már a szakmai körök is tisztában voltak ezzel, és kezdték komolyan venni munkásságát. Sorra alkotja jelentősnél jelentősebb műveit (Vízhordó II. változata – 1933; Lovas – 1934; Küzdelem – 1935; Női akt – 1936; Dávid – 1936; Lauber feszület – 1936; Őszi szántás – 1937, Szent István – 1939). Ekkori munkáiban egyszerre van jelen a kubizmus esszenciája és a novecento neoklasszicizmusa. (A különböző megbízásokban ez más és más arányokban jelenik meg nála.) A mezőfalvi templom Madonnájában pl. alkalmazkodik az építésztárs neobarokk elvárásaihoz. Ám a szintén Győrben előkerült „Madonna gömb talapzaton” szobrában olyan invenció mutatkozik meg, amivel a korszakban csak Aba-Novák Vilmos műveiben találkozhatunk. Tartalom és forma egysége, kölcsönös determináltsága, a középkori szakrális művészet öröksége kubista nagyvonalú formaalkotással párosul, ami nem más, mint a középkori keresztény művészet figurális absztrakciója az istenhit kohójában áttüzesítve. (Korábban csak archív műtermi fotót ismerünk az alkotásról.[39])

A három utolsó jelentősebb szombathelyi megbízása előtt (Daliák – 1937, Szent Márton kútja – 1938, Magyar László-emlékmű – 1938) készítette el az új mezőfalvi cisztercita templom bejárata fölé Madonnáját. (Már itt is, mint később Szombathelyen, Pázmándi István építésszel dolgozott együtt.) A rendszerváltáskor alakult szombathelyi Rumi Rajki Műpártoló

Steffek Albin: Mária mennybevitele, a Dozmati Szent György-templom szentélyének mennyezetképe, 1936;; Rumi Rajki István: Madonna gömb talapzaton, 1936

37 A kép Radnóti Kovács Árpád 2002-es centenáriumi emlékkiállításának (Szombathelyi Képtár) katalógusában jelent meg.

38 Horváth Péter Rumi Rajki-kutató szóbeli közlése. A két szobrász pályaképében sok hasonlóság (téma, motívum és stílusazonosság) figyelhető meg, aminek feltárása egy önálló tanulmányt érdemelne. (Itt még arra is kell utalni, hogy a húszas évek I. világháborús hősi emlékműveiben mindketten a Szűzanyát jelenítik meg a hősi halált halt katonáink vigasztalójaként.)

39 HORVÁTH Péter: Rumi Rajki István oeuvre-katalógus (kézirat), Szombathely. – A kis gipsz-vázlat (melyet a Rumi Rajki Műpártoló Kör az Egyházmegyei Könyvtárnak ajándékozott) fotóját Németh József készítette, az archív képek Horváth Péter Rumi Rajki oeuvre-katalógusában.

Körnek köszönhetően, 2007-ben Győrben előkerült a művész hagyatékának jelentősebb része, amiben ennek a szobornak a vázlata is lappangott. (Módy Péter szobrász restaurátor-művész állította helyre a többségében sérült műveket.)

A szombathelyi születésű Döbrentey Gábor (1897–1990) az I. világháborúban megjárta Galíciát, Bukovinát, Romániát, Bulgáriát és Szerbiát. Sebesülése miatt évekig gyógykezelést kapott. 1923-ban Glatz Oszkár Szombathelyen tartotta a Képzőművészeti Főiskola egyik művésztelepét, aki a fiatalembert a kecskeméti művésztelepre irányította. Ott Révész Imre, Dubits Andor és Nagy Sándor mellett dolgozhatott, 1927-ben Szombathely várostól kapott ösztöndíjjal már a Képzőművészeti Főiskola növendéke, ahol Glatz Oszkár a mestere, akinek ő is tanársegédjévé vált. 1938-ban Szombathely város tanácstermének faliképmegbízását kapta meg, sajnos az ő műve is a bombázás áldozata lett. (Ugyanebben az évben a Győr melletti Nagybarát templomát is kifesti.)

Egy évre rá a kisbaráti templom mennyezetképein dolgozik, amiből mi a Mária mennybevitele jelenetet közöljük. (A másik boltíven a Pásztorok imádását ábrázolja.) Főiskolás évei alatt Lotz Károly emlékkiállítása (1933) maradandó élmény volt számára, így nem csodálkozhatunk, ha kicsit a nagy elődmurális festészetének hatása érződik ezeken a munkáin.[40]

Rumi Rajki István: Madonna a mezőfalvi templomhoz, 1937; Rumi Rajki István: Madonna, Mezőfalvi templomhoz (műtermi fotó) 1937; Döbrentey Gábor: Mária mennybevitele, kisbaráti templom, 1939

A csempeszkopácsi születésű Károlyi Antal (1906–1970) visszaemlékezéseiben így ír gyermekkoráról: „Minden vasárnap Édesapánk haragudott érte, hogy otthon is misét énekelek, mert azt csak a templomban szabad, és csak a plébánosnak. Megver majd az Isten, ha csúfot teszel a misével – mondta, ha meghallotta. De tetszett neki. Egyszer meg is mondta – Milyen szépen tudnád énekelni a misét, ha pap lennél. De ezt egyikünk sem gondolta komolyan. Mert igazán csak rajzolni szerettem. Ezt akkor vettem észre, amikor egy alkalommal a tanító úr a hegedűjét tette ki az asztalra, ezt kellett a hatodikosoknak lerajzolni. Én csak harmadikos voltam még, de a hegedű nagyon tetszett. Elkezdtem én is rajzolni. A tanító úr látott a katedráról, gyorsan eldugtam a rajzot. De a szünetben összehasonlítottuk a hatodikosokéval. Nem volt rosszabb, mint azoké. Aztán sok mindent rajzoltam… A rajzfüzetem a vizsga vendégeinek kezéről kezére járt. Melyik ez a gyerek? – kérdezte a plébános úr, aki

40 A kép elérhetősége: http://www.muvesz-vilag.hu/kepzomuveszet/hirek/19092 – Letöltve: 2018. 08. 12.

ott volt a vizsga vendégei között, a rajzfüzetet nézegetve kihívtak felelés ürügyén, úgy mutattak meg. Nem volt rajtam semmi néznivaló, semmiben sem különböztem a többi nagyfülű nebulótól. A faluban is híre ment, hogy a plébános úr megnézett magának. A család komolyan kezdte fontolgatni, hogy mi legyen velem, hiszen mások is mondogatják már, hogy be kellene küldeni a városba, iskolára. Tanító, pap ugyan nem, de valami olyas, ahol a rajzkészségnek hasznát lehet venni…”[41] Hasznát is vette, hisz építészmérnökként 1935-ben diplomázott a Magyar Királyi József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem. 1937-ben, az Eucharisztikus Világkongresszus Hősök terére készítendő díszoltár-pályázaton 2. díjat nyert pályaművével. A novecentós ízű Szűz Mária-rajza nincs datálva, de nagy valószínűséggel ezekben az években készült. (Sok rokonság figyelhető meg a vele egy időben készült Rumi Rajki-művekkel: pl. a Madonna gömb talapzaton, és a Szent István szobraival. Klasszicizáló, mégis gótikusan nyúlt arányok.) Károlyi Antal 1953-ban Ybl-díjban részesült, majd Szombathely és Vas megye főépítésze lett. Mind építészként, mind művelődéstörténészként jelentőset alkotott szülőföldjén. 2015-ben a FUGA Budapesti Építészeti Központban emlékkiállítást rendeztek munkáiból. (Hosszú ideig a csempeszkopácsi Helytörténeti Múzeumban is volt egy állandó emlékkiállítása, amit terveznek újrarendezni, ahol talán ez a rajza ismét látható lesz.[42])

Döbrentey Gábor 1940-ben a Csorna melletti Bogyoszló templomában dolgozott. A hatalmas dongaboltozat közepén kapott helyet egy Patrona Hungariae ábrázolás, amelyen már a Római iskola hatása is érződik. A boltozat oldalrészein fríz-szerűen követik egymást a magyar történelem eseményei, a sort szombathelyiként nyilván Szent Márton Amiens-i legendájával, a híres köpenymegosztó jelenettel kezdte.[43] A „magyar szemmel való látás” a korszak egyházművészetében evidenciának számított.

Farkas János (1920–1994) életútja is bővelkedik váratlan eseményekben. 1935-ben már az Iparművészeti Iskola díszítőszobrász szakán találjuk, 1937–46 között pedig a Képzőművészeti Főiskola növendéke, itt Sidló Ferenc volt a mestere. „1936-ban jelent meg róla a Pesti Naplóban egy képriport…”[44] (Állítólag Medgyessy Ferenc figyelt fel rá, aki őstehetségnek tartotta.) 1940-ben a Madonna-szobrával Szilágyi Sándor-díjat nyert. „Kétszer nyerte el a Római ösztöndíjat, de csak a második alkalommal élt vele…”[45] Róma (1941) óriási élmény volt számára, ez után véglegesítette reneszánsz ideáit, de Szőnyi Istvánhoz hasonlóan a novecento nem hatott rá. „Emlékszem nem sokkal 45 előtt hozatott egy hatalmas márványtömböt, hat ökör húzta valami szánfélén a rumi állomásról… Madonnát akart faragni belőle, el is kezdte, angyali arcot és gyönyörű drapériát álmodott bele, de nem nagyon haladt.”[46] Persze, mert jött a háború, a szombathelyi Székesegyházat bombatámadás érte, és Farkas Jánosnak ott kellett dolgoznia a szobrok restaurálásában, újrafaragásában (60 szobor őrzi keze nyomát).[47] Így az itt közölt Madonna-szobra csak gipszben maradt. Ez a fénykép őrzi létezése emlékét.[48] Michelangelói mű. Ha nem ismernénk keletkezési idejét,

41 Károlyi Antal kézzel írt önéletrajzának „A hadúr kollégiumában” címet adta. Eredeti példány a Csempeszkopácsi Pungor Zoltán Helytörténeti Múzeumban
42 A Madonna-rajz is itt látható. – A szerző fotója.
43 A kép a szerző digitális fotótárából.
44 LÁSZLÓ Gyula: Farkas János (1920–1994) emlékezete. *Életünk*, 1997/8. 867. old.
45 Uo.
46 Uo. 870. old.
47 Sajnos a Székesegyház bombázásának 60. évfordulójára megjelent könyv (LENDVAI Rezső – KOLTAY Ferenc szerk.: A Szombathelyi Székesegyház bombázása és újjáépítése. Szombathely, 2015) nem is említi a művész nevét, sem a munkáját.
48 A képet László Gyula tanulmánya közölte.

azt hihetnénk, hogy egy eddig ismeretlen reneszánsz mestermű, a legkiválóbb szobrász keze alól. A kis Jézus, ahogy bal kezével babrál Mária lágy ruhájával, költői remeklés.

Farkas János 1956-ban, a forradalom leverése után, Jugoszlávián át emigrált. (Zágrábban egy évig kerámiagyárban dolgozott, és több portrét készített Michelangelóról.) Majd Kanada következett, és 1974-től élete végéig az Amerikai Egyesült Államok. Halála előtt felajánlotta műveit Szombathelynek, de a várost ez nem érdekelte.

Döbrentey Gábor pályája ebben az időben már egyre magasabbra ível. 1941-ben a máriabesnyői Nagyboldogasszony kapucinus kegytemplom szentélyében dolgozik, a szentély déli falán „Szűz Mária betegeket gyógyít" kompozíciót készít, míg a szentély mennyezetén egy hatalmas, 15 négyzetméteres Annuntiatio-t ábrázol. Ezeken a seccókon alkalmazkodik a templom barokk miliőjéhez. „Döbrentey Gábor az egyházi munkák többségénél is megragadta a lehetőséget, hogy történelmi kompozíciót alakítson ki belőlük, hiszen többségük a magyar szent királyok és családtagjaik legendabeli vagy tényleges cselekedeteinek állít emléket. A feldolgozás módja közel áll a klasszikus mintákhoz, némileg stilizált, mégis hitelesen átélt, eleven kompozíciók. Felépítésük, tömegmozgásuk, színbeli hangsúlyaik jól kiegyensúlyozottak, figurái kiérleltek, harmonikusak."[49]

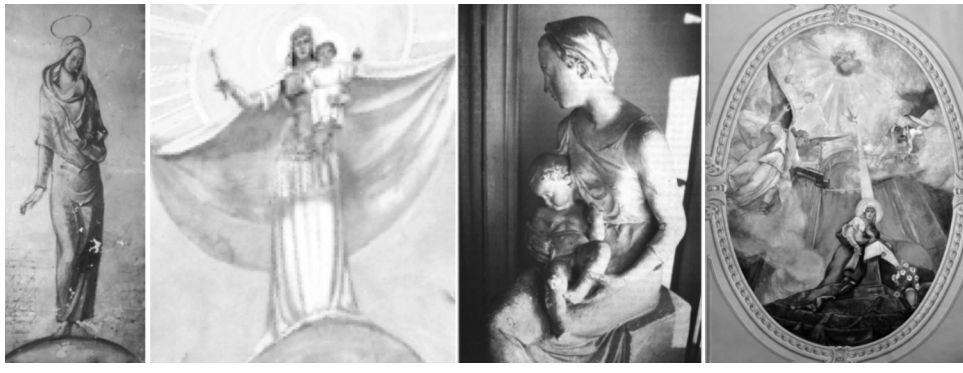

Károlyi Antal: Madonna; Döbrentey Gábor: Magyarok védasszonya, a bogyoszlói Szent Kozma és Damján templom mennyezetképe (részlet), 1940; Farkas János: Madonna, 1940; Döbretney Gábor: Angyali üdvözlet, a máriabesnyői Nagyboldogasszony bazilika mennyezetképe, 1941

Radnóti Kovács Árpád Angyali üdvözletének (Annuntiatio) születési idejét nem ismerjük, de nagy valószínűséggel a harmincas évek végére, negyvenes évek elejére datálható. Egyrészt a jelenetnek helyet adó szobabelsőben a falon látjuk az 1936-ban festett Madonna képét, másrész az 1944-ben készített „Magyar Karácsony" című munkája már sokkal inkább a Római iskola látásmódját követi. Szemléletében a „Laudate pueri" című festményével áll legközelebbi rokonságban, amit 1942-ben készített. Felesége édesanyjának, Biczó Ilonának munkája kapcsán már utaltunk arra, hogy ők rajzoltak Malonyay Dezső „A magyar nép művészete" köteteibe, tehát nem lehet csodálkozni azon, hogy erdélyi hímzést, rongyszőnyeget látunk a szobabelsőben (ami feltehetően a szülők, Fábián Gyula, Biczó Ilona és a fiatal művészházaspár közös szombathelyi lakása). A festő, ahogy később a Magyar karácsonyt, úgy

49 HORVÁTH Teréz: Döbrentey Gábor (1897–1990) – A Szombathelyi Képtár katalógusa, 2011. 8. old. A kép elérhetősége: http://www.muvesz-vilag.hu/kepzomuveszet/hirek/19092 – Letöltve: 2018. 08. 12.

itt az Angyali üdvözletet is magyar miliőbe helyezi. Az angyal ruhájának drapériavetése kora-reneszánsz festőket idéz, de Radnóti Kovács Árpádnak ez a műve a preraffaeliták méltó utódjának is tekinthető.[50] 1943–44-ben a kőszegi városháza homlokzatára is festett egy „Magyarok Nagyasszonya a gyermek Jézussal” freskót.

A szombathelyi születésű Bősze János (1913–2013) művészete az utóbbi időben vált kicsit ismertebbé idehaza, miután a százéves alkotó életművének egy részét a Vasvári Békeház Képzőművészeti Gyűjteményének adományozta. (Mi sem bizonyítja jobban a Vas megyéhez való kötődését.) A II. világháború után Ausztriába emigrált, a Graz melletti Statteggben faragta ki késsel ezt a kis Mária-domborművét. A középkori művészethez való vonzódása későbbi egyházi munkáinak is meghatározója lesz.[51]

A II. világháborúval egyben beköszönt egy közel fél évszázadnyi korszak, ami szinte számőzi a keresztény tartalmat a képzőművészetből. Ezért ez az időpont egy korszakhatár is. A felszíni vizek elapadnak, csak búvópatakként itt-ott látunk kivételt ez alól. Ezekben az évtizedekben csak két vasi festő, Gyöngyösi Simon József és Steffek Albin marad hű Mária országához.

Bősze János: Mária, 1946; Steffek Albin: Angyali üdvözlet, Nicki Szent Anna-templom, 1954

Steffek Albinnak már több munkájával foglalkoztunk ebben a tanulmányban. A II. világháború utáni korszakának egyházművészeti szempontból talán legjelentősebb műve az 1954-ben kifestett Szent Anna-templom Nicken, ahol egy valóságos Mária-ciklussal találkozhatunk (Angyali üdvözlet, Szeplőtelen fogantatás, Mária és Erzsébet találkozása, Jézus születése)[52] Ekkor már sokkal lazúrosabban, áttetszőbben fest. Pasztellszerűnek is nevezhetnénk az ekkori látásmódját, ha nem lenne ez a kifejezés félreérthető. (Steffek Albin a díszítőfestészeti, ornamentális részeket mészben oldott porfestékkel festi mindig, a képtükrök figurális részét pedig temperával.) Angyali üdvözletét békaperspektívából ábrázolta, egy, a

50 A preraffaelita festők elvetették a reneszánsz antikvitásból visszaemelt testkultuszt, és ismét a lélekábrázolás került érdeklődésük középpontjába; úgy is fogalmazhatunk, hogy visszatértek a keresztény esztétika alapjaihoz, ami épp Szűz Mária szeplőtelenségéből, mint szépségeszményből fakad. A festmény reprodukciója a művész 2010-es szombathelyi emlékkiállítása (Művészetek Háza) katalógusának borítóján volt látható.

51 Bősze László fotója. – Bősze János későbbi üvegkép-festményének a fotóját is Bősze László készítette el.

52 Vas megyei viszonylatban a két háború között a lipárti templom, a II. világháború után pedig a nicki templom a legegységesebb munkája a festőnek. Külön érdekesség, hogy mindkét templomot a XIII. század végén–XIV. század elején, tehát nagyjából egy időben a Ják nemzetség építette.

római Szent Péter tér oszlopcsarnokára emlékeztető térben, amely megnyílik az ég felé, ahonnét a Szentlélektől egy fénynyaláb sugárzik Szűz Máriára. Barokk mestereket idéző kompozíció, de ugyanez megfogalmazható az Immaculata mennyezetképére is.[53] Ezen Mária kék köpenye ibolyába játszik, mint a lipárti Szent család-képén.[54]

Steffek Albin: Szeplőtelen fogantatás, nicki Szt. Anna templom,1954

Gyöngyösi Simon József (1913–1978) Székely Madonna pasztellképe az életművében elég társtalan, mivel a művész elsősorban tájképfestőnek vallotta magát. Aki egy kicsit is közelebbről ismeri az életét, az tudja róla, hogy Erdélyből nősült, és nem csak a feleségét, hanem az ottani tájat is nagyon megszerette. 1950-ben Székely Madonnát festeni Magyarországon eretnekségnek számított, kiközösítés járt érte, amit a festő hősiesen vállalt is. A II. világháború után Molnár C. Pál több egyházi munkát is vállalt Szombathelyen, így nem csodálkozhatunk azon, hogy Gyöngyösi Simon József Madonnája kicsit Molnár C. Pál festői látásmódját idézi. Radnóti Kovács Árpádon keresztül, aki a szalézi templomban Molnár C. Pállal együtt kapott megbízásokat, talán még ismerhették is egymást.[55])

Steffek Albin Nick után még egy nagy formátumú megbízást kap, amikor kifesti az ostffyasszonyfai Nagyboldogasszony-templomot. Ez is egy Mária-ciklus. Az Angyali üdvözletben sokkal kevesebb a földi elem, mint a nicki templomban, viszont a Vizitáció kompozíciója nagyon hasonló a két templomban. Ostffyasszonyfán elhagyja a baloldali római boltívet, viszont a megnyílt magas égbe leszálló angyalokat fest.[56] Ebben az időben a szombathelyi Festő KTSZ-ben dolgozik, és moziplakátokat fest. „Ember és művész tudott maradni, amikor mázolóként dolgozott a festőszövetkezetben, amikor kisiparosként, áruházi dekoratőrként, vagy moziüzemi grafikusként."[57] 1958-ban Zalaháshágyon is fest Szűz Mária-ábrázolást, sőt 1964-ben még Ozmánbükön is. Az egy évtizeddel fiatalabb pályatárs, Radnóti Kovács Árpád így emlékezett meg róla: „Steffek Albin emlékét szívesen és kegyelettel őrzöm meg. Jó ember és kitűnő művész volt."[58]

53 „A mennybevétel ábrázolásához néha a Szeplőtelen Szűz képtípus elemei is társulnak: csillagkoszorú Mária fején, holdsarló és földgömb a kígyóval a lába alatt. Ezzel a képtípussal a mennybevétel az eredeti bűn nélkül való Istenanya győzelmét fejezi ki a halál és a bűn fölött." – Jutta SEIBERT (szerk.): A keresztény művészet lexikona. Corvina Könyvkiadó, Budapest, 1986. 221. old.

54 Aigner Géza fotói

55 A képet a szerző a művészről írt tanulmányában – „S mégis, magyarnak, számkivetve…" – (*Vasi Szemle*, 2017/2.) közölte először.

56 Pintér Attila fotói – mek.oszk.hu/14300/14302/14302.doc. – letöltve 2018. 08. 12.

57 RASPERGER József: Steffek Albin (1893–1993) Katalóguselőszó (Médium Galéria) Szombathely, 4. old.

58 Rasperger József fenti előszavában.

Gyöngyösi Simon József: Székely Madonna, 1950; Steffek Albin: Angyali Üdvözlet, ostffyasszonyfai Nagyboldogasszony-templom mennyezetképe, 1958; Steffek Albin: Mária és Erzsébet találkozása, ostffyasszonyfai Nagyboldogasszony-templom mennyezetképe, 1958

Bősze János már Amerikában, a II. Vatikáni Zsinat liturgikus megújításának szellemében ötvözi a hagyományt a modernizmussal a chicagói metodista templom üvegablakain. Kristályszerkezetű konstrukciós háttér elé helyezi a figurális motívumokat. Előbb csak templomi üvegablakokat restaurált, majd később önálló megbízásokat is kapott.[59]

Németh Mihályt (1926–2018) elsősorban az anyaság témaköre foglalkoztatta szobraiban, az anya–gyermek szűzien ártatlan kapcsolata azonban a szentség transzcendenciáját adja műveinek, Madonna-szobra is erre példa. A szobrász irodalmi munkássága is jelentős, mind prózában, mind versben kiemelkedő műveket hagyott maga után. Naplószerű vallomásaiban őszintén ír Isten-élményeiről.[60]

A szombathelyi Derkovits Képzőművészeti Szabadiskolából induló Marosfalvi Antal (*1931) számára életre szóló példát, mintát jelentett Radnóti Kovács Árpád. Ezt próbálta összeegyeztetni a XX. századi új festészeti irányzatok szemléletével, figurális, mégis a lírai absztrakció eszköztárából is merítő sajátos képi világot teremtve magának. A hetvenes évek közepén Mária és Erzsébet találkozását egymás után két évben is megfestette, egy tágabb tájképi hátterűt és egy intimebb, enteriőr hátterűt. Az ikonográfiai hagyományhoz hűen mindkét képen Mária jobbról lép a kép terébe Erzsébet elé. A tájkép hátterű változaton a festő a jelenetet az akkori vidéki Magyarországba helyezi, a hullámpalatető és a tv-antenna annak a kornak a jelképei voltak.[61]

Németh Mihály: Madonna (részlet); Marosfalvi Antal: Mária és Erzsébet találkozása, 1976

59 Bősze László fotója
60 A kép Németh Mihály „Sárvártól Sárvárig” című művében szerepel. – Sárvár, 2011. 253. old.
61 A művész fotói

A szombathelyi születésű, de Lipárton felnevelkedő[62] Szkok Iván (*1944) nem egyházi megbízásra, a Kádár-korszakban is készített vallási tárgyú műveket. Különösen az angyali üdvözlet sokat foglalkoztatta. A hetvenes években alakította ki sajátos, háromdimenziós festészetét, amiben testrészek (arcok, kezek) pozitív és negatív öntvényeit dolgozta bele a plasztikus képfelületbe. A kezek dramaturgiájára már utaltunk Tóth István Madonnája kapcsán, amit Szkok Iván esetében nem csak ismételnünk kell, hanem kimondottan ez az Angyali üdvözlet-képeinek legfőbb vizuális gondolathordozója. Gábriel arkangyal jobb kezét ajkai elé teszi, mintha Máriának fülébe súgná Isten üzenetét. „Üdvöz légy Mária! / Malaszttal teljes, / az Úr van teveled, / áldott vagy te az asszonyok között, / és áldott a te méhednek gyümölcse…" A Mária feje mellett lévő bal kéz viszont egyszerre lehet az angyalé és Máriáé is. Ha az angyalé, akkor egy hihetetlenül bizalmas érintésnek lehetünk a tanúi, ha viszont Máriáé, akkor egyértelműen az ő imára kulcsolt kezét látjuk. Csakhogy ezt a művész nem mondja ki egyértelműen, meghagyja az értelmezés kettős lehetőségét a nézőnek. (Ezekből a képi megoldásokból jól látható, hogy a festő az absztrakcióból tért vissza a figurativitáshoz.)

Ez az a különös kontaktus, amivel Szkok Iván műveiben meg tudja szólítani a nézőt, a képének háromdimenziós, folyton változó, mozgásban lévő térélményén kívül.

Szkok Iván Liget Hotelben látható Angyali üdvözlete meghitt, költői alkotás. Ugyanez mondható el a Kalotaszegi Madonnájáról is. Már Rumi Rajki István korai művei kapcsán, amikor magyar népviseletbe öltözteti Máriát, feszegettük, hogy nemzeti identitásunk milyen mélyen átitatódott a kereszténységgel. A két világháború között ez természetes volt, de a II. világháborút követő rendszerváltás után ez többé már nem evidencia. Ezért bátor mű a Kalotaszegi Madonna, és ezért érezzük a miénknek. Az erdélyi írásos párnavégek a Paradicsomkertre utalnak, Mária pártája maga a glória, a tiszta keszkenő, amit csak érint kezeivel, pedig szűzi tisztaságának jelképe.

Marosfalvi Antal: Mária és Erzsébet találkozása, 1975; Szkok Iván: Angyali üdvözlet, Budapest, Liget Hotel, 1981

Az Immaculata következő megoldásában a művész arra céloz, hogy a kiválasztottak a Bibliában gyakran álmukban kapják sugalmazásként az isteni kinyilatkoztatást. Ezúttal is Gabriel szinte csendre inti az alvó Máriát. „Nincs valódi cselekvés, sem nagy elhatározás az őket megelőző imádság csöndje nélkül."[63] Ennek lehetünk tanúi a mű előtt. Ezúttal egy szép fehér írásos párna van az alvó Mária feje alatt. A párna kvadrátja kiemeli Mária lecsukott szemű arcát. Az angyal mögött egy otthonaikban gyakori csipkefüggöny festékszóró pisztollyal megfújt mintája utal a csodára, hogy ez akár köztünk, mindennapjainkban is megtörténhet.

Az Angyali üdvözlet újabb változatában Szkok Iván immár egyértelműen a reneszánsz előképekre utal, amikor a címben megemlíti Simone Martini nevét, aki az itáliai trecento festészet egyik legjelentősebb alkotója volt. Angyali üdvözlete az Uffizi Képtár egyik ékszere. Habár a képcímben másolatot említ Szkok Iván, valójában a festmény varázsos hangulatát rekonstruálja,

62 A meghatározó első hét évét élte itt, míg családjával a kitelepítés elől el nem menekültek.
63 SARAH, Robert: A csönd ereje (Robert Sarah bíborossal Nicolas Diat beszélget). Szent István Társulat, Budapest, 2018. 239. old.

a reneszánsz művészek invenciójával és innovációjával képes megformálni az evangéliumi témát, mint a hasonló műveiben is – Veronika kendője, Piéták – erről van szó.[64] Ez a kompozíciója színvilágával és az aprólékos megmunkálásával a preraffaelita festők előtt is tisztelgés egyben, akik megpróbálták visszahozni a művészetből kivesző áhítatot.[65]

Szkok Iván: Angyali üdvözlet (Simone Martini másolat) 1988; Magyar Lajos: Szent család,

Magyar Lajos (1903–2006) autodidakta, naiv fafaragó. Nyugdíjazása után kezdett el faragni, először főzőkanalakat, majd botokat, végül kisplasztikákat. A paraszti életforma és a népi vallásos hitvilág nagyon egyedi és eredeti megfogalmazója. Reliefeket és szobrokat egyaránt készített, melyek néha túlnőnek a hagyományos kisplasztika méretein. A Vasvári Békeház Képzőművészeti Gyűjteményének állandó kiállításán szereplő Szent család és Menekülés Egyiptomba kétoldalas és kétrészes domborműve túloldalán a Jézus születése és az Angyali üdvözlet jelenetét faragta meg. (A Jézus születésén a betlehemi csillag bizarr módon ötágú csillag.) Az archaikus népi imádságok világát idéző Szent család jelenet visszautal a Paradicsomkert Ádámjára és Évájára, a tudás fájára.[66]

Marosfalvi Antal is a Szent családot ábrázolta a rendszerváltás évében készített festményein, melyeket a Zichy Galéria felkérésére festett. (Összesen nyolc Szent család-képet.) Az első közölt kép Van Dyck-ot és Murillo-t idézi. A következő képein az Egyiptomba menekülő szent családot közép-európai tájba helyezte a művész. Mária öltözéke reneszánsz előképek alapján készült. József háttérben lévő alakja mindhárom képén staffázs-figurává törpül. A nosztalgikus hangulatú életképek Cziráki Lajos győri tanítványának, Németh Attilának (*1951) látásmódjához is közel állnak. A harmadik szent család-festmény viszont a nazarénusok és a biedermeier világát idézi meg. Marosfalvi épp a rendszerváltás tájékán fordult vissza kezdeti figurális festészetéhez, és hagyta el a lírai absztrakció és a szürrealista kollázs fúzióját alkotó korábbi látás- és ábrázolásmódját.[67]

Marosfalvi Antal (mindhárom kép): Szent család, 1989

64 Szkok Iván, Czipott Géza (1882–1930) szombathelyi evangélikus lelkész unokája.
65 A képek elérhetősége: szkokivan.hu – Letöltve: 2018. 08. 12.
66 A művészről a szócikket a „Képző- és iparművészek Vas megyében” című kötetben a szerző írta (Szombathely, 1994. 61. old.); a szoborról a fotót is ő készítette.
67 A művész fotói

Lesenyei Márta (*1930) is a keresztény tradíció hű folytatása mellett dönt, amikor Paggi bíboros kis házioltárát készíti. A kegyképek és kegyszobrok Máriáját mintázzák meg, viszont annak a két oldalán elhelyezett szombathelyi szentek megfogalmazásában már sokkal inkább akadémikusabb hagyományt követ. A kis szárnyasoltár becsukható tábláin rézbetétes vonalábrázolással stilizált életfát ábrázol, amivel viszont a népművészet formakincséből merít.[68]

Kisléghi Nagy Ádám (*1961) a rendszerváltás előtt költözött Vas megyébe, és festészete épp ezzel egy időben vált sajátossá és jellegzetessé. Úgy is fogalmazhatunk, hogy itt talált rá igazi hangjára. Egyre bátrabban fordult az európai keresztény kultúra és művészet forrásaihoz, melyet a reneszánszban és barokkban talált meg. Ezen a táblaképén Dürer híres grafikai lapjának, a Vizitációnak kompozícióját követi hűségesen. A festmény színeiben is Dürer festményeinek színvilágát idézi.[69] (Kisléghi Nagy Ádám számtalan magyarországi görögkatolikus templomba készített ikonokat és ikonosztázokat, melyek közt több Istenanya-ikont is festett, ezúttal azonban ezeket most nem emeltük be tanulmányunkba.)

Marosfalvi Antal: Szent család, 1989; Lesenyei Márta: Szombathelyi szentek, Paggi bíboros asztali oltára, Vatikán, 1991

E dolgozat szerzője a graz-poppendorfi nemzetközi művésztelepen készítette el ezt a művét, amely interpretációs korszakának címadójává is vált. Gábriel arkangyal és a mindenkori művész is csak egy közvetítő, nem saját gondolatát adja elő, interpretálja, hanem aki küldte és megbízta ezzel. Ez az örök Ars Sacra ars poeticája. Máriának az Evangéliumban az a szerepe, hogy beteljesítse Isten akaratát, és nekünk is életünkben ugyanez a feladatunk, csak legtöbben megfeledkezünk róla. Fra Angelico Angyali üdvözletének grisaille változatát látjuk négyzetes képformára átkomponálva. A kép vízszintes tengelyébe festett Ave Maria akár e tanulmány címe is lehetne, hisz minden művész Szűz Mária tiszteletét, hódolatát próbálja megjeleníteni művében.[70]

Torjay Valter (*1964) Mária-tisztelete gyakran abban nyilvánul meg, hogy Mária- szobrokat fest, így pl. lefestette a Lipárt határában lévő útszéli Mária-szobrot is. Ezúttal egy kisebb színes Immaculata-szoborról készült ez a munkája. A kép különlegességét az adja, hogy a Madonna árnyéka keresztté változik a falon, előrevetítve Jézus kereszthalálát, áldozathozatalát.[71]

E sorok írója a 90-es évek elején fordult a gótikus és reneszánsz művészet felé, amire már az előbb tárgyalt műve is bizonyíték volt. Giotto realizmusa, életszerűsége egyszerűen elbűvölte. A múlt század végén a kereszténylüldözés, illetve -kirekesztés csak a világ nyugati felén volt érzékelhető, mára a kereszténység a legüldözöttebb vallássá vált szinte a világ minden kontinensén. A kép-átirat ezt a mindenünnen kitaszítottság állapotát, megbélyegzését jeleníti meg.

68 A képet a művész „Lesenyei Márta 88” című katalógusa közli (34. old.).
69 A művész munkájáról készült képeslap alapján
70 Rosta József fotója
71 A művész fotója

Varga Bernadett (*1963) szülőfalujának, Egregynek a templomába készített zászlóképeket. A gobelinnel megszőtt képmezőben az arany háttér szépen emeli ki Mária tiszta, szeplőtelen alakját, ami kicsit Botticelli szépségeszményét és eleganciáját is megidézi.[72]

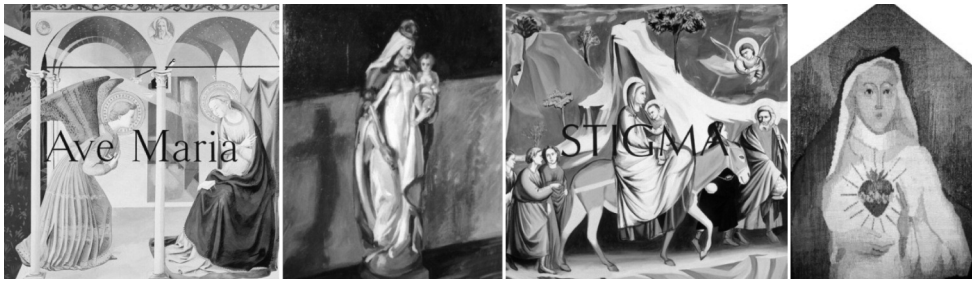

Tóth Csaba: Interpretáció, 1992; Torjay Valter: Madonna, 1993; Tóth Csaba: Partra vetett hal, 1994; Varga Bernadett: Templomi zászlókép, Hévíz, Jézus szíve-templom, 1995

M. S. mester Vizitációjának parafrázisa egy évvel későbbi, ezúttal is beszédes a cím, hisz arra utal, hogy mindennapi emberi kapcsolataink ugyan világi dolgok, de elfelejtjük, hogy mivel mindannyian (minden élő) Isten teremtményei vagyunk, ezért cselekedeteinknek igenis van égi dimenziója.[73]

Kondor János (*1957) munkásságában a szakrális téma nem tekinthető periférikusnak, hiszen számtalan Korpuszt (Halotti beszéd I–II., Profán oltár I–V.) festett, e munkák közé sorolható a Bizánc című pasztellképe is. A bizánci ikonok világát megidéző munkájában egy kompozícióba sűríti az Istenanya és Krisztus alakját.[74] (A művész Ikonos önarcképe a párdarabja a műnek.)

E tanulmány szerzője 2006-ban több mint 40 művét ajándékozta szülővárosának, és azon belül is egy egyházi iskolának, a szombathelyi Premontrei Gimnáziumnak, ahol ez a festmény ma is látható. Az eredeti kép Matteo Cerezo Mária mennybevétele műve. A görög szó – pneuma – lelket, fuvallatot jelent, azt a légies, tünékeny szárnyalást, amit Mária mennyekbe emelkedése jelent. [75]

Tóth Csaba: Az élet szertartásai az örökkévalóságnak szólnak, 1995; Kondor János: Bizánc, 1995; Tóth Csaba: A kiválasztottság metaforája, 1996

72 A művész fotója
73 Garas Kálmán fotói
74 A képet Kondor János *Időrétegek* című, a munkásságát bemutató képzőművészeti albuma közli. Sárvár, 2017. (12. kép)
75 Garas Kálmán fotója

Kisléghi Nagy Ádám a kilencvenes évek második felétől egyre több egyházi megbízást kap. Szőcei műtermében egymás után készíti a templomi oltárképeket. Ezekben az években már végleg elkötelezte magát a Caravaggio-iskola fénykezelési szemléletével, aminek lényege, hogy baloldalról nagyon erős megvilágításba helyezi a kompozíció figuráit, ami által erős drámai hatást ér el. (Ezen a képen Mária alakjában feleségét festette meg).[76]

Varga Bernadett munkásságában 1997-ben merül fel először a Patrona Hungariae motívum, ami később még sokat foglakoztatja. Mátyás király garasain jelenik meg először ez a téma, amit később a Habsburg-királyaink is átvesznek a tallérjaikon. A művész házuk építkezésekor egy ilyen II. Ferdinánd ezüsttallért talált, amit vakolatdíszítésként a házuk oromzatára is felmintáztak. Ezt a pénzérméről átvett motívumot használta fel a gobelintervén, amit később meg is szőtt.

Varga Bernadett ugyanebben az évben megbízást kap a már említett új egregyi templom (Egregy Hévíz része) oltárképeinek az elkészítésére is. Mivel az egregyi Árpád-kori templom titulusa Mária Magdolna volt, az új templomban is, Szűz Mária mellett, őt ábrázolta. A gótikus ívet idéző képforma alkalmazkodik a modern templom architektúrájához. Máriát az Angyali üdvözletek kéztartásában látjuk, melle fölött keresztbefont karokkal. A festmény színvilága tudatosan a középkori, reneszánsz, barokk gobelinek színvilágát idézi meg.[77]

Marosits József (1950–2018) Máriája a barokk kori Immaculata-ábrázolások kései utódja, a lába alatti Földgolyó az egyenlítő mentén félbe van vágva, ezen a félgömbön áll a Szűzanya. Mária földi, tenyeres-talpas robusztus női alak. A szobrász Mária alakját „Anya gyermekével" szobrain is többször megfogalmazta, ezekben azonban egészen kubisztikus formamegoldásokat alkalmaz.[78]

Varga Bernadett: Patrona Hungariae, gobelinterv, 1997; Varga Bernadett: Mária oltárkép, Hévíz, Jézus szíve templom, 1997; Marosits József: Mária

A kereszténység kétezredik és a magyar államiság ezredik évfordulójához közeledve két nagyobb önálló kiállításban gondolkodott e tanulmány szerzője, az egyik a szombathelyi Savaria Múzeumban *Iconostasion 2000* címmel, a másik Vasváron, a domonkos rendház folyosóján *Ars Hungarica* címmel nyílt meg. Az előbbi az üdvtörténet eseményeit beszélte el Jézus születésétől feltámadásáig, az utóbbi pedig a magyar képzőművészet kontinuitásait tárta fel. Koszta József Rómában festett Háromkirályok művének interpretációja az utóbbin szerepelt. Hasonló szituációt rögzít, mint Szent István koronafelajánlása a Nagyboldogasszonynak, erre a párhuzamra utal a mű.

A szerző ezt a művét az Iconostasion kiállítás után a lipárti Keresztelő Szent János-templomnak ajándékozta. Az Avignoni Piéta monokróm változata. (A budaörsi Gvardián

76 A képeket ESTIVILL, Daniel: *Kisléghi Nagy Ádám, a szent festője* című könyve közli (155. old.)
77 A művész fotója
78 A művész fotója – A szobor egy németországi magángyűjteménybe került.

Ferenc szobrászművész feles életnagyságú samott-plasztikában szintén újraalkotta ezt a művet pár évvel később. A szobor a kortárs magyar szakrális művészet egyik legjelentősebb alkotása.) A középkori eredetű lipárti templom barokk kori átépítése után szinte semmi nem maradt a gótikából, ez a festmény ezt hivatott pótolni.[79]

Az Iconostasion kiállítás katalógusának borítóján szerepelt Rogier van der Weyden Madonnát festő Szent Lukács evangélistájának átirata, már az eredeti kép is a szent művészet, az Ars Sacra ikonikus alapművének számít. Az Iconostasion kiállítást a ceglédi evangélikus templomban is bemutatták, annak plakátján is ez a mű szerepelt.[80]

Tóth Csaba: A hagyomány megtartó ereje, 1997; Tóth Csaba: A kereszténység halála és feltámadása, 1997; Tóth Csaba: A művészet eredendően vallásos, 1997

Varga Bernadettet az ezredforduló környékén kezdte foglakoztatni a Napba öltözött asszony (Mulier Amicta Sole) témája. Ezúttal Máriának a fénylő arca, sugárzása érdekelte. Szeretett volna egy nagyobb gobelint szőni a Napba öltözött asszonyról, és ehhez készítette ezeket a terveket. Előtte Dürer grafikáit és más középkori ábrázolásokat tanulmányozott. Két színváltozatot tartott meg a tervek közül, egy türkisz-cölinkék és egy kobaldkék-kaput mortuum variánst. A két ábrázolás tükörképe egymásnak.[81]

Kisléghi Nagy Ádám a kilencvenes években végleg megtalálta saját hangját a festészetben, csak keresztény tartalmú műveket fest, amikben visszanyúl a barokk, azon belül is a Caravaggio-iskola kontrasztos ábrázolási módjához, a tenebrosóhoz. Az üresen álló szőcei plébánián alakít ki magának műtermet, ahol egymás után születnek az új hangú művei. Az itt közölt Madonna-képét 2002-ben állította ki Szombathelyen a „30 éves a rajztanárképzés Szombathelyen” kiállításon, mivel a kilencvenes évek elején egy rövid ideig a Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola rajz tanszékén is tanított. A Szűzanya mellett látható korsós csendélet és a gyermek Jézus megfogalmazása is egyértelműen Caravaggiora utal.[82]

Az eredeti kép, amiről a szerző az adaptációt készítette, Dante Gabriel Rossetti „Mária gyermekkora” című műve. Rossetti a preraffaelita mozgalom fő alakja volt, aki az akkor kibontakozó modernizmussal szemben visszafordult a reneszánsz ideálok felé, és művészi, szakmai alázatot tanult tőlük. E példa az ezredfordulón is fontos volt, ma pedig, amikor szinte már az anarchia és az outsiderség vette át a vezető szerepet a kortárs művészetben,

79 Garas Kálmán fotója
80 Garas Kálmán fotója
81 A művész fotói
82 ESTIVILL, Daniel: i. m. 146. old.

még inkább az.[83] Rossetti képén a még gyermek Mária egy hímző-padon ül, és az előtte virágcserépben lévő fehér liliomot hímezi, mint egy látvány utáni festő vagy rajzoló. (A hímző-pad akár rajzbak is lehetne.) Az Angyali üdvözlet Szentlélek galambja ferde ellipszis glóriában a szőlőindát tartó lécen ül, még nem jött el az ideje. (A szőlő Krisztus vérére utal.) Rossetti a vékony ellipszis glóriákban nevezi meg a jelenet szereplőit, tehát van eredeti felirat is a képen. A ráfestett latin szó: humilitas alázatosságot, megalázkodást jelent, ami a keresztény családok egyik legfontosabb jellemzője.

A másik festmény Hugo van der Goes „Mária halála" táblaképének parafrázisa. A bizánci eredetű ikonográfiai képtípus, amit van der Goes is átvett, azt a jelenetet ábrázolja, amikor „Mária kérésére csodálatosképpen a tizenkét apostol hazakerül távoli missziós útjáról, és összegyűlik halálos ágyánál. Krisztus is megjelenik angyalokkal és szentekkel, magához veszi Mária lelkét, és felviszi a mennybe."[84] A szobabelsőben Krisztus egy aureolában jön le a Mennyből anyjáért, különleges fehéres sápadt fénnyel világítva meg a jelenetet. Erwin Panofsky írja a képről: „olyan vihar kirobbanásának a tanúi vagyunk, amelyben az egzaltáltság keveredik a rémülettel, amit általában valami emelkedett megtapasztalásakor érzékelhetünk."[85] A szerző által adott új képcím a Szűzanya és az Anyaszentegyház között von meglepő párhuzamot.[86]

Varga Bernadett: Napba öltözött asszony, gobelinterv, 1998;
Varga Bernadett: Napba öltözött asszony, gobelinterv, 1998;
Tóth Csaba: Keresztények nagy családja,1999

Lesenyei Márta 1988-ban kezdte el a Veszprémi Hittudományi Főiskola oltárának készítését. Az életfát jelképező szoborkompozíció részét képezi Szűz Mária lakja, aki Jézus keresztfájától balra helyezkedik el, a hagyományos ikonográfiai képtípusnak megfelelően. Mária melle fölött összekulcsolt kezei gótikus és kora-reneszánsz angyali üdvözleteken látható hasonló módon, itt azonban a szobrász a Szűzanya fájdalmát fejezi ki ezzel a kéztartással.[87]

Tóth Lívia (*1964) nemezképe a Daczó Árpád által felkutatott Babba Máriát ábrázolja, tehát a magyarságnak a kereszténység felvétele előtti istenasszonyát. „Mert a több ezer éves múltunkba vezetett az a Boldogasszony, aki már néppé válásunk hajnalán égi édesanyánk lett… ő vezette be népünket a Kárpát-medencébe, s ott mutatta meg, hogy valóban ki is Ő? Ott, a megkeresztelkedésünkkor húzta el arca elől titkának fátylát, és népe nagy örömére, mint Szűz Mária mosolygott reá. Igen, Ő, Mária mosolygott reá, az igazi Boldogasszonyunk.

83 „A művész birodalmában kitört a polgárháború, amely mindmáig nem ért véget... A modern kor győzelmes művészete most kimondta a non serviam-ot. Nem szolgál többé senkinek. Azt a tiszteletet, ami eddig az ábrázoltat illette, teljességben saját magának követelte meg. Az Egyház már régóta felfigyelhetett volna arra, hogy a művészet, melyet ölében nevelgetett, most el akar szakadni édesanyjától." (Ez is egy Mária-metafora – *a szerző*) – MOSEBACH, Martin: A formabontás eretneksége. Bába Kiadó, Szeged, 2009. 67. old.

84 Jutta SEIBERT (szerk.): A keresztény művészet lexikona, Corvina Könyvkiadó, Budapest, 1986, 218. old.

85 Hugo van der Gues (Híres Festők) Bp. 26. old.

86 Garas Kálmán fotója

87 A szobor reprodukcióját Budai Rózsa interjúja közölte a *Vas Népé*ben: Kiss Sándor és Lesenyei Márta karácsonyai. 1998. 12. 24. 10. old.

Ezt azért akarta így, hogy most már, mint a keresztények Isten Anyja, a maga valóságában legyen ténylegesen is népe és országa Patrónája. Ezért ajánlotta fel neki mindjárt a kezdetben a nagy király, Szent István is a koronáját!”[88] Tóth Lívia doktori dolgozatában a hun–avar és honfoglalás kori díszítőművészet motívumkincsét vetette egybe a koraközépkori Kárpát-medencei templomfaragványainkkal. A motívumvándorlás és kontinuitás érdekelte, azok szimbólumvilágával és jelentéstartalmával együtt. E kutatásait összegzi egy-egy textilművében, így a „Mária oltalma alatt” címűben is.[89]

Kisléghi Nagy Ádám „Szent Anna harmadmagával”című oltárképe formájában és részben kompozíciójában Leonardo híres Sziklás Madonna festményét idézi meg. Szent Anna alakjában a művész feleségét örökítette meg. [90]

Mészáros Györgynek (*1951) kántortanító volt az édesapja a Tapolca melletti Vilonyán. A budapesti Művészeti Szakközépiskola után Pécsett végzett a Tanárképző Főiskolán, majd ismét Budapesten, a Képzőművészeti Főiskolán tanult. A kilencvenes évek elején a szombathelyi Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola rajz tanszékének volt a vezetője, majd a soproni Faipari Egyetemen megalapított Alkalmazott Művészeti Intézeté. Itt kapta a megbízást az Udine közelében lévő Avasinis falu földrengésben beszakadt temploma mennyezetképe elkészítésére. Az eredeti, 1850-ben készült freskó tematikáját (Mária dicsőítése) kellett újraalkotnia 60 négyzetméteren. Közel harminc alak látható a mennyezetképen, egyenként másfél–két méter nagyságúak, monumentális mű. A kortárs magyar egyházművészet jeles alkotása, csak épp Olaszországban látható.[91]

Tóth Csaba: Virrasztás az Anyaszentegyház lábainál, 1999; Lesenyei Márta: Mária, Veszprémi Hittudományi Főiskola oltára, részlet (műtermi fotó) 1999; Tóth Lívia: Mária oltalma alatt, Gödöllői Premontrei Gimnázium, 1999

Kisléghi Nagy Ádám számára ugyanekkora kihívást jelentett a Szombathelyi Székesegyházban megvalósuló, négy képben megfestett, Szűz Mária életét (Angyali üdvözlet, Pásztorok imádása, Levétel a keresztről, a Szentlélek eljövetele) bemutató, egyenként közel 16 négyzetméteres képciklus. Ebben az esetben is az eredeti művek elpusztultak, csak még a II. világháború idején. A hazai kortárs egyházművészetben ritkán vannak ekkora megbízások, amit jelen esetben Kisléghi Nagy Ádám mind tartalmi, mind formai szempontból kifogástalanul oldott meg. „A művész ragaszkodik a mesterségbeli tudás legjavához, a veretes és szigorú kompozícióhoz, a kötött formavilághoz.”[92] Az Angyali üdvözlet a képciklus első darabja, a négy festmény együttvéve olyan hatású, mintha a székesegyház elődjéből, a vártemplomból maradtak volna itt, átvészelve Napóleon hadainak pusztításait és a II. világháború poklát.

88 DACZÓ Árpád: Csíksomlyó titka. Pallas–Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 2000. 32–33. old.
89 A könyv csak 2000-ben jelent meg, Tóth Lívia a *Mária oltalma alatt* első változatát tőle függetlenül készítette el. – A művész fotója
90 ESTIVILL, Daniel: i. m. 142. old.
91 A művész fotói
92 KISLÉGHI NAGY Ádám: Az ábrázolás dicsérete – „Kisléghi Nagy Ádám festményei a Szombathelyi Székesegyházban” című kiadvány; a kép reprodukcióját is ez közli.

Lesenyei Márta férjének, Kiss Sándor (1925–1999) szobrászművésznek tervét valósította meg Pásztón; a koronafelajánlási jelenet a klasszikus ikonográfia hagyományait követi, Szent István térdre borulva nyújtja át a Szent Koronát a Szűzanyának. A szobor plasztikai megoldásaiban Lesenyei Márta hűen követte Kiss Sándor elképzelését, amiben a stilizálás és a leegyszerűsítés egyszerre van jelen, a jelenet így emblematikus megfogalmazásként hat.[93]

Mészáros György: Mária mennybemenetele – karton az avasinisi Szent Miklós-templomhoz (részlet) 2000

A Millennium évében Tóth Lívia újabb változatát készítette el a „Mária oltalma alatt" című kompozíciójának. Az utóbbiban a palmetta-mintás, szalagfonatos motívum sokkal sejtelmesebben öleli körül a Boldogasszony archaikusan megfogalmazott alakját, aminek feje fölött ismét a Szentlélek galamb-sólyom látható, utalva Emese és Mária párhuzamára. Szűz Mária kezében ismét a Nap és a Hold, miként a Szent Korona keresztje alatti, Atya Istent ábrázoló zománcképen, amely így együtt az örökkévalóság szimbóluma.[94]

Varga Bernadett miután nem talált megrendelőt a Napba öltözött asszony gobelinterveihez, megfestette őket, illetve 2000-ben még csak az egyiket. Itt egy kicsit szélesebbre fogta a kompozíciót a korábbi tervhez képest. A mandorla alakú dicsfény így jobban érvényesül. A kék aláfestés a Tengernek csillaga (tenger színére) és a Mennyország szimbolikus színére is utal. A kis Jézus kezében tartja a megváltás (Betlehem) csillagát.[95]

A szerző ezt a munkáját már az Iconostasion 2000 kiállítás után készítette, tehát nem tartozik szorosan a képciklushoz. Mantegnának az Uffizi Képtárban lévő „Madonna gyermekkel"című képének parafrázisa. Jobboldalt, a háttérben lévő kőbányát jócskán ki kellett egészíteni a négyzetes képformához. Mantegna képének hátterében a tevékeny élet jeleneteit látjuk, bal oldalt mezőgazdasági munkát végző parasztokat, jobb oldalt kőfejtőket. A latin felirat: status absolutus és a választott új képcím is erre utal, a folyton újjászülető életre, amelynek kulcsa Szűz Mária kezében van, az ölében lévő gyermek Jézusban, aki minden élet – és az örök élet – forrása.[96]

Kiss Sándor – Lesenyei Márta: Szent István felajánlja a koronát a Szűzanyának, Pásztó, 2000; Tóth Lívia: Mária oltalma alatt, Vasszécsenyi Polgármesteri Hivatal, 2000; Varga Bernadett: Napba öltözött asszony, 2000; Tóth Csaba: Az élet győzelme a halál felett, a budapesti Kék golyó utcai onkológiai központ kápolnája, 2000

93 A képet az *Életünk* 2002/6-os számának színes melléklete közölte. (13. old.)
94 A művész fotója
95 Garas Kálmán fotója
96 A szerző fotója

E sorok írójának a következő képe a szombathelyi Premontrei Gimnáziumban található. Benczúr Gyula Szt. István Bazilikában lévő mellék-oltárképének a parafrázisa. Benczúr Gyula a magyar történelmi festészet reprezentáns alkotója volt, a képre a Pannonia Sacra felirat került, utalva a már Daczó Árpádtól idézett Szt. István-i ország-megszentelődésre.[97]

Kisléghi Nagy Ádám Szűz Mária életét bemutató képciklusának következő darabja a Levétel a keresztről. A mozgalmas kompozíciónak szinte egyetlen nyugvópontja van, Mária arca. A festő különös igényességgel alkotta meg ezt az arcot. Michelangelo Szent Péter bazilikában lévő világhírű Pietájához hasonlóan egy fiatal, szép arcú Máriát látunk, szemével bánatosan az eget kutatja.[98]

A Római iskola jellegzetes képviselője volt Istókovits Kálmán, akinek Madonnáját 2000-ben interpretálta a szerző. A festmény felirata, a Mater Intemerata (Szűzvirág Szent Anya), Mária szüzességére, egyáltalán a szüzesség kincsére utal, ami különösen szexista korunkban nagy ritkaság és érték. A kifejezés a Loretói litániában található, „A bűntől az egész életre szólóan való mentesség nagy kiválóságát az Isten megadhatta a Szent Szűznek, a szent Fiára való tekintetből.”[99]

Tóth Csaba: Régi magyar szentség, Szombathelyi Premontrei Gimnázium, 2001; Tóth Csaba: „Te szüzesség kinyílt virága”, Szombathelyi Premontrei Gimnázium, 2003

Kisléghi Nagy Ádám székesegyházbeli sorozatának utolsó darabja a Szentlélek eljövetele kompozíció. Ez még a Levétel a keresztnél is zaklatottabb kompozíció, az apostolok csupasz karjai, a drámai megvilágításban szinte a cikázó villám fényére emlékeztetnek. Mária arcának kiemelését ezúttal a művész a Szűzanya középre helyezésével éri el. Alakja a kép függőleges szimmetriatengelyében van, felette a Szentlélek galamb képében. Mária arca élettel teli és bizakodó, az apostolokon látható riadalomnak semmi jele az ő arcán. Mária alakjából hihetetlen erő sugárzik, Krisztus Anyaszentegyházának ereje, küldetéstudata.[100]

A szerző festménye, a száz műből álló, 2006-os *Hommage á Cézanne* kiállítás egyik darabja. (A kiállítás minden képe úgy jelenített meg egy József Attila-verssort, hogy közben a múlt század első felének magyar festészetében a Cézanne-hatásokat is feltárta e műveken. Medveczky Jenő (1902–1969) festményén egyszerre érződik a Római iskola és a francia festészet, elsősorban Cézanne festészetének hatása. A ráfestett „pietas” kifejezés istenfélelmet, jámborságot jelent. (A festményt a szerző a Vasszécsenyi Keresztény Közösségi Háznak ajándékozta.[101])

Torjay Valter ebben a portréjában megpróbálta emberközelbe hozni Szűz Máriát, ezért meglepő közvetlenséggel ábrázolta. (Egy festőművész kollégája ült hozzá modellt.) Művé-

97 Navratil Ferenc fotója
98 KISLÉGHI NAGY Ádám: i. m.
99 WALTER János: Üdvözlégy Mária. Korda Kiadás, Budapest, 1943, 58. old. – Navratil Ferenc fotója
100 ESTIVILL, Daniel: i. m. 180. old.
101 Navratil Ferenc fotója

szettörténészként ószövetségi motívumokat is felhasznált a képhez Mária ruháján és a festett kereten. Az utóbbi fekete téglalapjainak kereszt-motívuma és az aranyháttér együttesen a kép ünnepélyességét fokozza.[102]

Varga Bernadett Patrona Hungariae gobelinterve ezúttal sokkal több rétegű, sejtelmesebb, mint a korábbi változat. A főmotívum alatt, alig kivehetően egy keresztrefeszítési jelenetet is láthatunk, tehát a gyermek Jézus későbbi megváltásának beteljesülését is. Ez a képzettársítás a szürrealizmus eszköztárából való. A terv ezüstös-szürke – kaput mortuumos – színvilága fokozza ezt a titokzatosságot és a mindennapi valóság fölötti hatást.[103]

Tóth Csaba: „Vizsgáld meg az én ügyeimet, mielőtt magam feláldoznám”, 2005; Torjay Valter: Mosolygós Mária, 2008; Varga Bernadett: Patrona Hungariae, gobelinterv, 2009

Szkok Iván közel tíz éve újra elővette az Angyali üdvözlet motívumát, csak most már (orvosi tanácsra) a plasztikus képeit nem festékszóró pisztollyal készítette el, hanem szabad kézzel, festői-grafikai gesztusokkal egészítette ki őket. Így oldottságuk, közvetlenségük egészen új hatást kelt a háromdimenziós művein. Degas pasztellképein látunk ilyen laza és leheletfinom manufakturális megoldásokat, a krétával szinte csak „firkál” a művész a domború-homorú felületen. Ezzel a célja is nyilván az volt, hogy valódi emberközelbe hozza az evangélium jelenetét és szereplőit.[104]

Szkok Iván: Angyali üdvözlet, 2009; Kisléghi Nagy Ádám: Kék Madonna, 2010

Kisléghi Nagy Ádám mára a legjelentősebb egyházművésszé vált hazánkban, ezt a rangot elsősorban a már említett, a Szombathelyi Székesegyházban megvalósult képciklusával érte el. Ezúttal két kisebb művet szentel a Szűz Anyának, az egyik egy hagyományos Madonna a

102 A művész fotója
103 A művész fotója
104 szkokivan.hu

gyermek Jézussal, míg a másik mintha az Angyali üdvözlet Szűz Máriája lenne csak. (A szombathelyi Székesegyházban is olvas Mária, amikor Gábriel arkangyal megjelenik előtte.) Kisléghi Nagy Ádámnál mindig nagy jelentősége van a kezek dramaturgiájának (erre már korábban más művészek esetében is utaltunk), a látványból kiinduló fokozott hatáskeltésének ez egy fontos eszköze a művésznél. Az Olvasó Márián ez különös szépségben mutatkozik meg.[105]

Mészáros György számára az olaszországi nagy megbízás megismétlődött, immár Szombathelyen, amikor a Szalézi templom oltárképpályázatának egyik győztese lett. A Szent Quirin-templom Segítő Szűz mellékoltár képének a megfestését nyerte el, ami ezúttal 40 négyzetméter falfelületet jelentett számára. A seccónak Don Boscót, és a Segítő Szűzhöz való ragaszkodását kellett megjelenítenie. Jól látható, hogy a terven még más formában (ülve, térdén a kis Jézussal) festi meg a Szűzanyát, míg a megvalósult munkán már az Ég királynéjaként. A kész mű ezúttal is a Római iskola által megújított magyar egyházművészet egyik kortárs csúcsteljesítménye.[106]

Mészáros György: A szombathelyi Szalézi (Szent Quirin) templom mellékoltárkép terve (részlet), 2011; Mészáros György: Világ királynéja, karton, 2012

Tóth Lívia Napba öltözött asszonyának ismét kiegészítő motívuma a szalagfonat, ami a világos–sötét, jó–gonosz ellentétek földi harcát jelképezi. Ezúttal azonban egyértelműen a sugárzó, a fénnyel körülvett Nagyboldogasszony felmutatása érdekelte a művészt. A nemezben csillogó, vibráló fényszövevényt applikált bele, és a mandorlás sugárkoszorút is egyedien oldotta meg.[107]

Módy Péter (*1965) a Rumi Rajki Műpártoló Kör egyik legaktívabb tagja részese volt annak a művészközösségnek, amely az új veresegyházi Szentlélek-templom létrehozására szerveződött. Módy Péter a tizenkét apostolszobor közül kettőt (Szent Bertalan és Szent

105 ESTIVILL, Daniel: i. m. 147., 149. old.

106 Az oltárkép vázlat elérhetősége: http://szentkvirin.hu/?festmenypalyazat2011.html – A többi kép a művész fotója.

107 Módy Péter az ötödik művész ebben a tanulmányban (Szkok Iván, Tóth Csaba, Tóth Lívia, Varga Bernadett), akinek a munkássága a kis Vas megyei településhez, Lipárthoz (ma Vasszécseny része) köthető, ahol a Keresztelő Szent János-templomban fennmaradt egy középkori Mária-szobor, aminek jótékony hatása is lehetett e művészek Mária-ábrázolásaira. – A művész fotója

Péter) készített el, és a Keresztelő Szent János bronzszobrát a keresztelő kúttal, valamint Kun Éva keramikussal közösen a Köpenyes Madonnát (Sub Tuum). Az új veresegyházi templom a kortárs magyar egyházművészet egyik kiemelkedő összművészeti alkotása, minden egyes műfajban és technikában igényes műalkotások együttese. A Köpenyes Madonnánál Kun Éva rózsaligetes kerámia háttere a fehér márványból kifaragott Szűzanyával és az ugyancsak kerámiából megmintázott kék köpennyel, az alóla kikandikáló gyermekfigurákkal abszolút nóvumként hat. (Technikailag is vegyíteni a két műfajt és anyagot nem volt egyszerű dolog!) Szűz Mária kéztartása hasonló Kisléghi Nagy Ádám festményéhez. (Mária modelljéül a művész egyik leánya szolgált.[108])

Mészáros György: Világ királynéja, szombathelyi Szalézi (Szent Quirin) templom mellék-oltárképe (részlet), 2012; Tóth Lívia: Napba öltözött asszony, 2015; Módy Péter – két kép –: Köpenyes Madonna, Veresegyház, Szentlélek-templom (részletek), 2016

Varga Bernadett 2017-es kőszegi kiállításának az „Örökségünk" címet adta, amivel egyértelműen szellemi örökségünkre, a kereszténységre utalt, hisz a meghívón és a plakáton a „Katedrális" című gobelinképe volt látható. Erre a kiállításra készült el a Patrona Hungariae és a Kis Napba öltözött asszony olajképeivel. A korábbi gobelintervekhez képest ezek összefogottabb, foltszerűbb művek. A Napba öltözött asszony, a tervhez képest sokkal drámaibbnak hat, ami ha a különböző Mária-jelenések üzeneteire gondolunk, akkor indokolt is.[109]

Torjay Valter monotípiája is valahol egy Napba öltözött asszony, de inkább egy fénybe öltözött női alak, elöl összekulcsolt kezekkel. Egy jelenésszerű tünemény, egy vízió, egy látomás. Egy éjszakai erdőben történik mindez, ahova hajdan a remeték vonultak ki a világból. Igen, mintha már Szűz Máriának nem lenne helye az életünkben.[110] Torjay Valter munkájának ez a prófétai üzenete, és ha a napjaink európai rassz-cseréjére és az iszlamizációjára gondolunk, talán igaza is van. A jólétben egy kontinens vesztette el, tagadta meg hitét, Istenét, szakította el keresztény gyökereit. Mária oltalmába helyezett szegény országunk talán mégis kivétel ez alól, hisz Jézus édesanyja nem hagyja elveszni. E kölcsönös ragaszkodásról tudósít ez a tanulmány. [111]

108 A művész fotója
109 A művész fotói
110 A művész fotója
111 A szerző a tanulmány leadása után figyelt fel Geszler Mária Kossuth-díjas keramikusművész nagyon szép Szűz Mária relief-sorozatára, amelynek elemei az Istenanya-ikonok nagyszerű kortárs leszármazottai. Így ezeknek fényképét sajnos a tanulmány nem közli.

Varga Bernadett: Kis Napba öltözött asszony, 2018; Varga Bernadett: Patrona Hungariae, 2018; Torjay Valter: Madonna az erdőben, 2018

Témánk végére érve láthatjuk, hogy a Szűz Mária-ábrázolásoknak a XX. századi és kortárs Vas megyei képzőművészetben komoly hagyományai voltak és vannak. Hogy ez miért nincs a köztudatban, sem az országos és helyi szakmai körökben, az nehezen megválaszolható költői kérdés. Az erre adható válasz egy másik tanulmány feladata lenne, amire most nem vállalkozhatunk.

Látva a műveket, témánk esetében a folyton elhangzó vád (vidék – provincializmus) sem állja meg a helyét – igaz, hogy 1991-ben, a Szombathelyi Képtárban megrendezett Modern egyházművészeti kiállításon az itt bemutatott alkotók közül csak ketten vehettek részt, Lesenyei Márta és Marosfalvi Antal.[112]

Tanulmányunkban nem különítettük el a liturgikus terekbe készült műveket a belső késztetésből, nem egyházi megrendelésre született alkotásoktól, holott tisztába vagyunk azzal, hogy „Egy olyan templom, amelyben egy már átváltoztatott szentostyát őriznek, nem tekinthető banális helyiségnek.”[113] Sokszor egy saját érzésekben és gondolatokban fogant mű több szakralitással bír, mint egy egyházművészeti alkotás.

Áttekintve az eddig soha fel nem tárt összképet, egyértelműen megállapítható, hogy a Nagyboldogasszony-ábrázolások tekintetében a vasi alkotók művei nélkül igenis szegényesebb az országos merítés, amit Szombathelyen is láthattunk. A most közölt százegynéhány műből a többség kortárs alkotás, vagyis az utóbbi egy-két évtizedben készült. Közöttük nincs két azonos szemléletű mű vagy alkotói szándék. Mindegyik művész azonban a maga módján mégis kötődik az európai keresztény művészet hagyományaihoz és a népi Szűz Mária-tisztelethez. A modernitásra (kortárs képi nyelvre) való törekvés egyiküknél sem szakította el a szent hagyományhoz fűződő köldökzsinórt, mint ahogy Sarah bíboros fogalmaz: Mária az Egyház hitének és szeretetének előképe, ragyogó példája.[114] A Madonna-ábrázolások minden korban lakmuszpapírként mutatták fel egy-egy korszak és művész hitét, művészetfelfogásának és világszemléletének hitelességét. A vasi képzőművészet helytállt e próbatételen.

112 Az is egy országos merítésű kiállítás, kezdeményezés volt, mint az írásunk apropóját adó „Nagyboldogasszony” kiállítás, amin már egy vasi művész sem szerepelt. Azon egyébként hét vasi alkotó munkái voltak kiállítva.
113 MOSEBACH, Martin: i. m. 66. old.
114 SARAH, Robert: i. m. 241. old. – Nem szó szerinti idézet.

Steffek Albin: Mária megkoronázása, Jánosháza, Keresztelő Szt. János templom mennyezetképe,1931

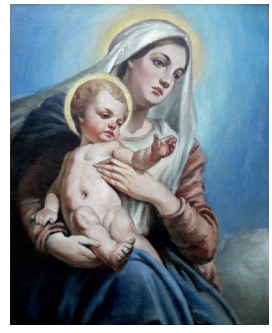

Steffek Albin: Madonna (Benczúr Gyula után)

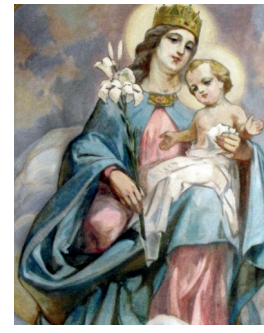

Steffek Albin: Patrona Hungariae, a Lipárti Keresztelő Szent János-templom szentélyének mennyezetképe, 1935

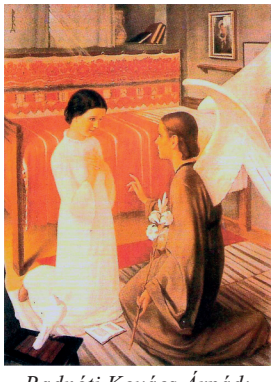

Radnóti Kovács Árpád: Angyali üdvözlet

Steffek Albin: Mária és Erzsébet találkozása, nicki Szt. Anna templom, 1954

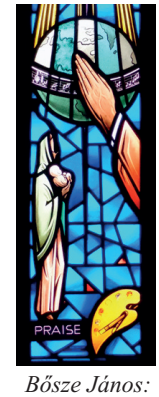

Bősze János: Világ királynéja (részlet) Chicago 1960–67

Szkok Iván: Kalotaszegi Madonna, 1984

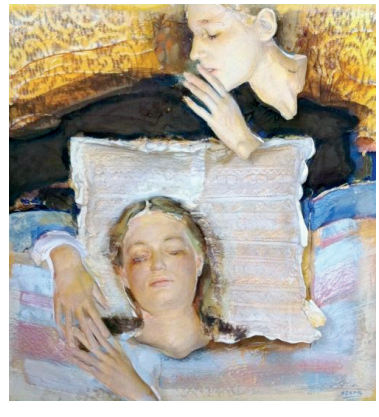

Szkok Iván: Angyali üdvözlet, 1987

Kislléghi Nagy Ádám: Mária látogatása Erzsébetnél

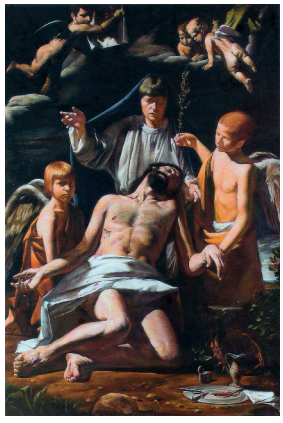

Kisléghi Nagy Ádám: Pieta, a hernádvécsei templom szentélyében, 1996

Kisléghi Nagy Ádám: Madonna, 1998

Kisléghi Nagy Ádám: Szent Anna harmadmagával, a semjénházai templom oltárképe, 1999

Mészáros György: Mária mennybemenetele, az avasinisi Szent Miklós templom mennyezetképe (részlet) 2000

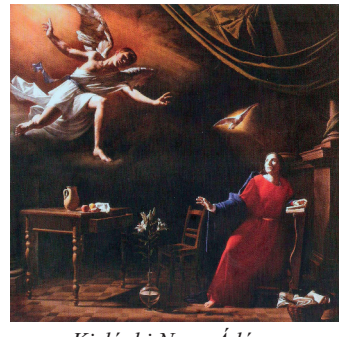

Kisléghi Nagy Ádám: Angyali üdvözlet, Szombathelyi Székesegyház, 2000

Kisléghi Nagy Ádám: Levétel a keresztről, Szombathelyi Székesegyház (részlet) 2002

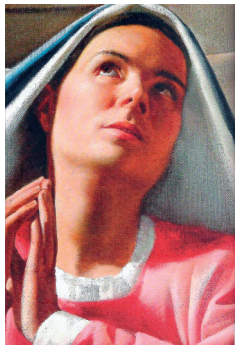

Kisléghi Nagy Ádám: A Szentlélek eljövetele, Szombathelyi Székesegyház (részlet) 2003

Szkok Iván: Angyali üdvözlet, 2008

Kisléghi Nagy Ádám: Olvasó Mária, 2011